

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2017. október – XVI. évfolyam 10. szám

Ára: 560 Ft

*A búvópatak-romantika
ma is még a „végső” remény.
Amíg lesz szomjazó.*

Illyés Gyula

Október 23.
Csapó Endre írása

2

Bevarrták
szemünk

Ádám Tamás verse

3

Miért folyt a vér
Budapesten?

*Elisabeth Bérczy Bernström
elbeszélése*

4

Napló helyett

Győri Andor írása

7

Tetemrehívás

*Debreczeni Tibor
szövegkönyve*

11

Két recenzió

*Bertha Zoltán Szűk Balázs,
Alföldy Jenő Varga Rudolf
könyvéről*

15

Talján lapok

*Sarusi Mihály
úti jegyzetei*

18

Történet

Ország László elektrográfija

CSAPÓ ENDRE

Október 23.

Évszám nem kell ehhez a dátumhoz többé, amíg magyar lesz a földön. A nap, amit így jelölünk, lelkünkbe égett, és felsorakozott a többi nagy magyar napok közé – érdeme szerint és jelentősége révén talán a legnagyobbak. A Nap tíz napon át fénylett és világhosszúhozott a földre. A nap és a csóvaként követő fényes napok fent ragyognak az emberi történelem egén, és ha majd a földi ember újra az égre emeli tekintetét, olvashatja az örök törvényt: *Nem lehet véteni a Természet ellen.*

Forradalom volt, mert népelnyomó, korrupt és reakciós kormányzatot söpört el.

Szabadságharc volt, mert idegen megszálló hadosztályok ellen vette fel a harcot.

Nemzeti felkelés volt: része volt benne minden magyarnak!

Szent harc volt: a szabadság oltárán – vétkezni is fiatal – fiúk és lányok áldozták fel reménydús életüket.

Nagy nap volt: megrázta a széles világot.

Csodákkal teli nap volt: forradalmi tisztaságában és mértékletességében példa nélkül álló, leszámolásában is ember-séges. Szíveket megnyitó, lelket derítő nagy nap volt. A véres romokból új országot építő szándékok töltötték el az egész nemzetet. Égőszemű diákok reformokat foglaltak „pontokba”. Reformokat, amikből merőben új emberi életformák körvonalai villantak elő, felmutatva a harmadik utat, ahova majd még visszatér az emberiség újabb csalódások után. Proletársorsra vetett munkásfiatalok lefegyverezték az ő nevükkel visszaélő hatalom erőszakoszerveit, és megszégyenítették az Európa-felező potsdami világuuralom egyik nagyhatalmát.

A pesti strácok színvallásra kényszerítették és leleplezték a nyugati világ álságos politikáját.

Diadalmas nagy nap volt.

A szabadság eszméi maradéktalan és visszavonhatatlan győzelmet arattak akkor magyar földön. Szellemi kisugárzásai áttörték a kis ország határait, és lázba hozták nagy országok népes fővárosait. Magyar szívek felhevült dobogása új ütemet adott a világnak.

A zsarnokság világámító kulisszái lehullottak, és véglegesen kijózanodott a látványtól a marxista mákonytól elkábított nyugati munkásság is. Nem volt a világtörténelemnek még egy olyan napja, amikor a földkerekség egésze egyetlen városra összpontosította figyelmét.

A pesti strácok színvallásra kényszerítették és leleplezték a nyugati világ álságos politikáját.

A világ közvéleményének együttérzése ellenére a nemzetközi politika nem támogatta a magyar függetlenségi törekvéseket, de a nagy nap eredményeként megállt az ellenség térhódítása. Október 23-a minden kegyetlen megtorlás ellenére megakadályozta országunk és országok szándékolt beolvasztását a szovjet köztársaságok sorába.

Most már tudjuk, hogy október 23-án indult el az a történelmi folyamat, amelynek során elakadt a világ további bolsevizálása, és megindult a Nagy Terv szétmállása. Jó lenne, ha tudná minden magyar, hogy *Október Huszonharmadika* történelemformáló nap volt. És jó lenne, ha azt is megjegyeznék minden magyar, hogy akkor volt igazán egy a nemzet. Ez a magyar felemelkedés nagy titka.

Mostani számunk 1956-os képeit Csorba Emánuel készítette.

Ádám Tamás
Viharban

Villámok nyílnak az égen, mint tonnányi rózsaszírom, libegő hullik alá a budai domboldalon. Szakadt drótkötélből raszta hajat készít a fáknek az alkony. Viharban hátra hajlik nyelvünk. Ha gyógyíthatatlan félelmünk, a hazaszeretet hogyan értelmezhető?

Ádám Tamás
Bevarrták szemünk

Az én forradalmam

Áttetsző a dombok gerince, Uram. Tökéletes a fény dőlésszöge, most azonosíthatók leginkább halottaink hátában a lövedékek. Az októberi fátylakat ellengeti a szél, s a szakadékból csontvázak másznak elő.

Sokáig gyűjtöttük a morzsákat, Uram. Mégis, a tört gondolatok alig szaporodtak. Hányszor játszottak velünk, és az asztalnál, Magyarországgal.

Uram, lazára szótték a ködöt, most mit kezdjünk eltítkolt éveinkkel? Csikkzsebünket bevarrták, kilógnak a fehér cérnaszálak. És bevarrták szemünket is, sápadt napsugárral.

Gábrriel Okara
A lélek hangja

A magyar forradalomnak

A messzeségből hallottam egy reggel amint a dac a vassal összecsap és búgva szívekben zúg tovább és zengeti az utca. A dac szavát hallottam én, mint kel fel, midőn a csontot és a húst zúzó pöröly a láthatáron megjelent kelet felől.

Én hallottam! A bátrak hangja volt. A lélek hangja, mely a páncélt fúrja át, a fegyverzörgést elnyeli, s a röpülő golyót elfogja mind! Egy reggel hallottam szívemben.

Egy reggel hallottam szívemben. S estére minden utcából kiűzték, s lett csönd, a könnyek csöndje, siratni mind a vért, az utcát és a tért megöntözőt, amelyből újrasarjad egykor majd megint a reggel dacszava, kit társa most is hívogat a napnyugati láthatár mögött.

Angolból fordította: KORONDI ANDRÁS

Szpirosz Panajotopulosz
Magyar testvéreinkhez

Kínatok kínunk, testvérek, nyájakat tépik Farkasok, mert hogy szabadon éljetez Akarjátok szent Hazátokat. Rengünk szellemünkben borzadályától A pusztulásnak; de teli büszkeséggel. Teli bámulattal a lelkünk Vakmerőségtek és elszántságtok láttán: Mint a Háromszáz Leonidással Félelem nélkül, lebírhatalanul és csupa szépek Dobtátok magatokat az egyenlőtlen küzdelemben Oroszlánugrással, énekelve. Lehelletetek, szent véretek lánggá legyen Feloldani a szolgaság láncait. Gyorsan adja Isten, hogy Szabadságtok Fája virágban álljon, testvéreink!

Görögből fordította: KERÉNYI KÁROLY

ELISABETH BÉRCZY BERNSTRÖM

Miért folyt a vér Budapesten?

Emlékek tárházából. Az 1964-es év tele-tavasza, Oslo.

Leendő urammal, akkor, ott, az ismeretség legkezdetén, a norvég fővárosban, mi mindenre nem futotta az időből! S mi maradt csak pár hónapra rá? Órák! És maradtak a közösben elköltött ebédek a Nobel utca 16. alatt, a svéd nagykövetségen. Én a szüleimmel lakom ezen a címen, míg neki szobája van a város külhatárán, a Kampuszon.

Cipeltem a gondolat napi keresztjét: Fogadjam el, csak úgy, hogy számára nem létezik más, mint a medicina, a stúdium, mialatt én, már egy találkozás reményében is lemondok az előadásokról, a művészettörténetin. S hányszor nézem bal kézfejemet, ujjamon a képzelt jegygyűrűvel.

Éppen túl az 1964-es március 15-i ünnepségen, az oslói Magyar Otthonban, egyszer csak kiszalad a számon: *És miért folyt a vér ötvenhat őszén, Budapesten?* A válasz: *A szabadságvágy ütközött meg a zsarnoksággal.*

– És?

Ha csak látná, hogyan hull redőkbe homlokom! De hát éj van, és sötét. Aztán mégis megláthatta, nem is oly sokára, egy ajándékszamba menő márciusi délutánon.

Csöngetek, s már nyitja a folyosó ajtaját. A kis szobába lépve pedig a szokásos rövid szorító ölelés, majd az ő gavalléros segítsége a kabáttal, a kardigánnal, mire én már engedem is le a hajamat, és húzom le a kiscsizmám. Sarkos cipőmet elő sem veszem a magamnál hordott zsákomból. Lábbeli nélkül, állva szeretek csókolózni. De ez most, késni látszik.

Az asztalon egy teljességében kiterített újság, Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versének nyomatával. Magyar emigráns lap. Münchenből-e, Párizsból-e, nem tudom. De már tudtam, vagyis hallottam, választottamtól felpanaszolva, hogy a *Mondat* fordítása nincs meg a magyar költészet francia nyelvű antológiájában. (A Gara-féle antológiában, melyet olykor olykor leemelek a diákszoba könyvespolcáról: *Anthologie de la Poésie hongroise*, Paris, 1962)

A válasz, mondja.

– Szótárazzam végig? – kérdezem. – És..., hogy ő komolyan gondolja-e mindezt?

Akkortájt voltam kész a második magyar nyelvleckével. Kettővel, a tankönyvembe foglalt harmincból. Igaz, dicséretet kaptam a március 15-i ünnepség után, mert szóltam pár szót magyarul. Hallotta, mondja. S látta, ahogy Zichy Nándor gróf kezét csókol nekem. Egy gáláns úr, felelem.

Jöjjenek, lássunk neki együtt –, tér vissza a tárgyira.

És ha én mégis megkísérlem – egyedül? A kezem ügyében két nagyszótár; a Magyar – Német, és a Magyar – Francia.

Mily szörnyűséges szavak: *puskacső, börtön, hullá, gödör.* – Ím láthatja redőkben állani homlokom. Még a végén eszem

vesztem! Inkább egy fordításhoz menekülök – mondom. Van, az angol, válaszolja. A norvég még várat magára, legalábbis, ahogyan ő tudja.

Közben fülemben megcsendül a dal: *La Marseillaise*. Minden tyrannus ellen!

Talán onnan, hogy előző évben, július 14-én, a Bastille ostromának ünnepén, Párizsban ért a nyár. Énekelhettem a franciákkal. Nagybátyám élt ott, már a harmincas évektől. A háború alatt részt vett az ellenállásban. A becsületrend jele piroslik kabátja hajtókáján.

Én a francia fordítást kérem! – És felemelkedem az asztaltól. Olyan fordítás nincs a közelben. Mondja. Erre újra olvasom a bevezetőt Illyés Gyula verscsokra előtt, a zöldkötésű francia nyelvű antológiában. Lásd! Voilá! *Ode à Bartók*, és – tessék,

itt: *De La Tyrannie!* Utalás van rá, hogy mindkettő a *Les Temps Modernes* folyóirat különszámában található; Paris, Janvier 1957. Én utánajárok.

A folyóirat főszerkesztője Jean Paul Sartre, hogyne hallottam volna róla. Azon időben ne hallottam volna?! Éppen az *Altonai foglyokat* láttuk az Újszínházban. Vele, leendő urammal. De akitől olvastam is valamit, az Sartre élettársa, Simone de Beauvoire volt. Most a párizsi nagybátyám, majd a norvég Francia Intézet fordul meg a fejemben. Aztán a helybeli Egyetemi Könyvtárat választom. Az ajándék délután pedig – *hélas!* – elszáll. Liszt zenéjével száll el. Szerelmi álmok – hanglemezeiről; Cziffra György zongorázik. A kanapé hátának támaszkodva ülök, ölbejtett kezekkel.

Megkordult a hasam, ő is éhes lehet. De mielőtt kimennék a diákfolyosóra, és megfordulnék a közös konyhán, lábbelit húzok. És miért ne a sarkos cipőm, ha a csókolódzás elmaradt?! Hevenyészve felrakom leengedett hajam, mert hát így nem járhatok körül, fiúszemek láttára. Megtűzöm pár teknőchaj-tűvel. Más ékszer ma nincs is velem.

A hazulról hozott kenyérruhát leterítem egyszem székünk ülésére, arra tálok. Csupán egy bögre volt odakünn, mondom. A teát így közösen isszuk. Tessék: kétszersült kenyér, sajt, hozzá piros alma, a kaskámból. Majd leguggolva a gramofon mellé, lemezt rakok fel. Engedem rá a tűt: Kodály: *Galántai táncok*. A lemezborítóra tapad a szemem: milyen fenséges leányarcok ezen a régi, régi fotográfián! A Csallóközben, válasszolja ő. Galánta a Csallóközben fekszik, melyet a Duna két ága ölel. Az is a haza... A lányok is a haza? – kérdezem.

Meg sem nézem mit, olvas, csak kiveszem kezéből a könyvet, és mellé telepszem a kanapéra.

Nézem a postát otthon, a Nobel utca 16. alatt. De hogy vártam, s éppen erre! *Til Fröken Elisabeth Bernström* – E. B. *Kisasszonynak*, áll a postai levelezőlapon. És: *Les Temps Modernes* igényelt példánya Párizsból, csereszolgálat révén – inter universitates – megérkezett. Tanulmányozható az Egyetemi Könyvtár termeiben.

Bent járhattunk már az áprilisban, mert tavaszi kabátot hordok. Közvetlenül a szüleimmel elköltött lunch után állítok be a könyvtárba. Letudom a ruhatárat. Cipelem a saját tulajdonomban levő *Larousse*-t. Karomon a kézitáskám. A pultnál felmutatom mindkettőt, a könyvtár értesítésével. Még aláírok, és átveszem a folyóiratot, majd tovább a nagy olvasóterembe. Szép számban egyetemisták ülnek az asztaloknál. Ősz fejeket is látni. Megvilágítja őket az olvasólámpa. Nem először vagyok itt. Választottamat is itt találom olykor. Olyan különös a csend; apró neszekből tevődik össze. Egy köhintés, egy láb- csosszanása. Valaki a könyvében lapoz. Hallani.

A *Larousse*-t egy szabad asztalra helyezem, mellé a folyóiratot és a kézitáskám. Egy kétkezes mozdulattal még igazítok a szoknyámon, és helyet foglalok. Rabul ejt az olvasóterem hangulata. De megkap a folyóirat külseje is. Halványsárga. A betűk feketén és pirosan; vastag feketével, úgy középtájt: LA RÉVOLTE DE LA HONGRIE – MAGYARORSZÁG FORRADALMA

Különös érzés még kézben tartani is. Összevont szám, majd félezer oldal, ötszáz fölötti oldalszámmal kezdve. Olyan, mint egy könyv! A tartalom feltüntetve már a fedőlapon. Nevek futnak el a szemem előtt, mígnem lejjebb, miniatűr betűkkel vagy nyolc név. Ott látom Illyés Gyuláét is. Őt. – én Illyés Gyulát keresem; a *Mondatot*, és a *Bartók-ódát*. A *Mondat* az 1024. oldalon kezdődik. Őt teljes oldal! Míg a *Bartók*-ot előbb-

re találom, száznál több oldallal előbbre. Először mégiscsak az ódára vetem rá magam. *Óda Bartókhhoz!* Jean Rousselot fordítása franciára. Csak el ne tévedjek már a szavakban. Vagy el ne merengjek saját *Bartók-élményemem*, és még kifogyjak az időből. Olvasom: LA VOIX DE LA CONSCIENCE – A LELKIISMERET HANGJA – Gyula Illyés

A bevezető sorok következnek, ahol megadva a megjelenési év: 1955.

A vers: ODE À BARTÓK

Kétszer olvasom el. Egy-egy sort többször is. Illyés Gyula szavaiba kapaszkodva idézném fel, hogy mi is ragadt meg bennem.

Az eleje: egy harag-lavina a nemértökre... Vagy inkább a diktatúra helytartóira? Majd, mintegy gúlába rakva, mintha magának az Úrnak elébe, mind ama szörnyűség: *amit mi elviseltünk emberek...* Hol nincs is már szó, csak zene, zene, zene... Az utolsó strófában Bartókhhoz, mint egy lélekgyógyászhoz, a fohász: a „szív – némaságra születettek” jaj siralmát idege húrjain kizengen!

Onnan jött hát a választottam; onnan, hol a szó kevés a szenvedésre. Míg én a nagy-nagy szabadságban, mit is éltem meg? Indiános játékokba merültem el, még gyermeklányként. Bakfis koromtól pedig hatalmába kerített a női természet: virágnak lenni. Tetszeni. Elmerengtem, ott ültőhelyemben, a könyvtárban, azon, ahogyan Bartók zenéje betört az életembe... Olyan közeli volt akkor az élmény, hogy be sem kellett hunyni hozzá a szemem.

*Különös érzés még kézben tartani is.
Összevont szám, majd félezer oldal,
ötszáz fölötti oldalszámmal kezdve.*

Máig előttem a kis szoba, a Kampuszon. Lámpavilág és gertyaláng. A gramofon tűjének finom súrlódása a lemezen, s már hangzik is fel *A Kékszakállú herceg vára*. A Deutsche Gramophon Gesellschaft kiadásában a hanglemez, Fricsay Ferenc a karnagy, és máig híresek az énekesek: Dietrich Fischer-Dieskau a bariton, és az alténekesnő Hertha Töpper, Judit szerepében, most mezzoszopránként. Balázs Béla librettója németül, míg a zene egy más nyelven viharzik, csitul, árad...

Kihúzott derékkel, mintha az operaház páholyában ülnek, ülök a szoba kanapéágyának szélén. Talpig selyemből rajtam az estélyi, nyakamon igazgyöngykaláris, és teknőcpajzsból vannak a tűk, hajamat összefogni... Már az opera nyitányával kapu tárul. Nem is tudtam erről a világról. Pedig mintha bensőmben szunnyadt volna. Majd a hatodik ajtó mögött, a muzsika varázsos fogságában, majdhogy könnyet nem ejtek, az amúgy is túlcsoordult *Könnyek tavába*.

Ocsúdom. A könyvtár olvasótermében lassanként cserélődik a nép. Odébb, egy külön asztalkán két vizeskancsó áll papírpoharakkal. Megjártatom magam, vigyázva, hogy cipőm sarka mégse kopogjon túl hangosan. Majd újra leülök, és nyitom a folyóiratot, most az 1024. oldalon. Itt van:

GYULA ILLYÉS: LA TYRANNIE

Une Phrase sur la Tyrannie lenne a teljes cím; *Egy mondat a zsarnokságról*. Jean Rousselot-nak, Illyés francia költőtársának, a barátának a címrövidítése ez. A vers átvéve a budapesti *Irodalmi Újság* 1956, november 2-i számából; áll a címszó alatt.

Nehéz lassan olvasni, mert áradó a szavak zubogása. A francia fordításban nincsenek strófák... Egyetlen mondat; pont csak a száznyolcvanadik sor végén! A *Larousse*-t alig tudom felütni. Újra olvasom. Már az első olvasáskor olyat érzek, mint ha én is részévé... nem is: alanyává válnék a zsarnokságnak.

Mert: ott van a búcsúcsókban! – ahogy egyszercsak szerelmed arca megfagy. Szerelmem arca?! Ez lenne a zsarnokság lényege? Dermesztő levéllel itatni át élt és holtat?

Gyermekemet jelöli meg magának! – már a nemzésnél, a nászban! – őt, kit én úgy megfogannék, és hoznék örömmel a világra!... De rabságra szülni – életet?! S bölcsődalt énekelni kis ágya felett?...

Kevés a levegő a nagy teremben. Mintha mellkasomat szorítanák. S ez nem kedvesem bordaropogtató ölelése! Ez egy páncéling! Ledobni, ellenállni! Minden porcikám *La Marseillaise* után kiált.

Ezért folyt hát a vér Budapesten – mondom magamban, magamnak.

Leadom a folyóiratot. Kérem, hogy tennék félre, még viszatérek hozzá. Bár megtörténhet, hogy meg is szerzem ezt a számot... De azért köszönöm! A könyvtáros aggódni látszik: csak nincs rosszul a Kisasszony?

Ki, a szabadba! Majdnem megfeledekzem a ruhatárról.

A szabad levegő nem segít igazán, akkor inkább a vakremény, hogy hátha, hátha, csak úgy véletlenül, felbukkan a Kedves itt, a könyvtár lépcsőin. Aztán feladom a remény nélküli várakozást, és indulok haza a Bygdøy allén. Városi cipőm félmagas sarka most a szokott helyett eltérő ritmust ver ki a járda kövezetén, a már-már ébredező gesztenyefák alatt. *La Marseillaise*-t dúdoló.

Hazaértem. Az ebédlőben, vacsoraasztalnál ülnek a szüleim, köznap ünnepelőben. Az abat-jour alatt ülnek, gyertyafénynél. Két ember, életük közepén. Sajt, keksz és alma kerül el a nagy üvegtálon. Előttük kristálykancsó. Benne és a metszett poharakban, rubinvörös bor. Isten hozott! – mondják,

és mutatnak a helyemre, apám baloldalán. Rámváró szék, egy várakozó tányér, és egy teli pohár!... Mert már töltöttek a borból. Hát ennyire vártak!?

Még kezet mosok, és már le is ültem. Én vizet kérek, ha szabad, mondom. Éppen húgomról folyik a szó. Stockholmban van rokonoknál. Nyárára érettségizik. Majd rajtam a sor. Elmondom, hogy feladom a művészettörténetet, és egy medicinához közelálló szakra iratkozom be, itt Oslóban. Valami gyors diplomáért. S beszámolok élményemről a könyvtárban... Anyám ezalatt többször összerenzen. Vidámabbnak akar látni. – Ez a nagy komolyság, nem áll jól egy fiatal lánynak. Szelíden mondja. És csak néz... Az apám is hallgató tag lesz. A magyar költő *Egy mondat*ának említése biztosan a történelmet, ezerkilencszázötvenhat őszét juttatja eszébe. Ha Kelet és Nyugat akkor összezsap, Svédország sem maradhat ki a háborúból...

Mercédeszének kulcsát, mintegy előkészítve, a sublóton láttam az előszobában. Ez azt jelentette, hogy kérdeznem sem kell, vihetem a kocsit, ha netán szükségem lenne rá. Felnőttnek tart az apám, és mintha a szövetségesem lenne.

Megköszönöm a vacsorát, jó éjt kívánok, és visszahúzódok leányszobámba. Még írok valamit a jegyzeteimhez, és előke-resem az albumot, melyben Delacroix festménye található: a Szabadság nemtője, egy fiatal nő képében, trikolorral a kezében, harcra buzdítja a népet, az elesettek halma felett. A zsarnok ellen. (Az eredeti előtt már elidőztem egyszer, a Louvre-ban.) Lehetnék vajon én is – az a nőalak? Oly félelem nélküli...

Készülök. Zsebkendőnyi fürdőszobámban még gyorsan felteszem a rúzsot, sötét hajamhoz a halvány rózsaszínt... Kabátot öltök. Künn csillagos az ég. Mielőtt apám kocsijával elhajtának, kézitáskám alján kutatok, hogy van-e még az apró kavicsból? Arra az első emeleti ablakra, ott a Kampuszon.

Studenthyen på Sogn, Oslo 1964 – Szent György-hegy 2014

Bérczy József Hat évszám

Képek, találmokra

F1946 – (A Nagy Magyar Alföld egy faluja; hozzá a Norvég Vöröskereszt akkori segélyadományja, háborút sínylett gyermekeknek...) Elkezdődött az iskola. Reggelente a *csukamájolaj*. A tanító osztja; kezében evőkanál. Mindönknek egy nyelet... Lefekvés után sokáig ébren: mintha látnám a sose látott tengert. Hullám hullám hátán. Fülemben a moraj...

1950 – (Kunság síkján.) Leszállóban az augusztusi este. Künn a tarlón tallóznak a libák... Valahol a *nagyvilág*. És benne: Te. Messze, mint a tünedező csillagok. Kérdések ágálnak mellkasomban: ki vagy – és én ki vagyok? Egy csillag gyúl. Kigyúl, s ellobban.

1956 – (Pest-Buda, és az az Október–November) Csak azt, mi igaz! Az utcákon a lélek szomja: *szabadság!* Most érezni mi az – *mikor a vágy reá, ezekben van sokszorozva*. A határszélen elfordítja arcát... talán könnyét is ejti értem – az *Angyal*...

1958 – (Ausztria, Tirol. Kufsteinbe a zarándoklat.) Érléldni idegen ég alatt! Ama várbörtön magas kőlépcsői – a rab *Batsányi* lépte – mintha a szívemen. Szellem-hegyek! Hány csúcs nevét őrzöm! Egy új csúcs: *Gottfried Benn*... Míg nem Észak – Észak integet.

1960 – (Norvégia. Az Oslo-fjord; képtársa: a *Márvány-tenger*.) A fjord tükrözi az eget, esték jöttén az emlékeket – ha vizére a *csillagok fűrödni járnak, és kelnek az árnyak*... *Bartók*... *Ady*... Ez lenne a honvágy? Tanúk vannak: *Mikes*... *Márai*...

1964 – (Az oslói egyetem aulája, a Domus mediában. Egy koncert; *Sztravinszkij: a Tűzmadár-szvit*.) Az aula csupa fényben. Mi az állóhelyen. Rajtad merészen sliccelt ruha. Kiviláglik a fodros kötő... NA, és – ?! Parány fekete csak, a mindpiroshoz. S attól még nem könnyű a lány... Nyakad körül *Modigliani* álmodta gyöngykaláris. A parfümödben: Párizs. Párizs...

Szent György-hegy, 2015. szeptember

Felidézésre: Reményik Sándor: Eredj, ha tudsz...

Jegyzet a *Miért folyt a vér Budapesten?* c. íráshoz

Családom 1956 augusztusában költözött Visbybe, a rózsák és romok városába, a Balti-tenger ölelte Gotland szigetén. Akkor valóban a magas északról kerültünk le délre, Bodenből, az északi katonai garnizon állomáshelyéről. Hétköznapi élet volt a miénk, bár kristálycsillárok alatt. Visbyben egy középkori épületben, a Strand utca 18. alatt laktunk, tágasan,

apám tiszti rangjához mérten. A városban szinte csak középkori épületek vannak. Amikor Pesten kitört a Forradalom, már betöltöttem a tizenharmadikat. Apám a vezérkarnál szolgált, anyám otthon volt háziasszony. Emlékezetemben az izgatott rádióközvetítések térnek vissza, a reggelinél, a vacsoránál... Budapestről. Majd a bensőt felkavaró képek a járatott napilapokban... Olyan emlékem is van, hogy másként telnek a napok, mint szoktak. Apám huzamosan távol maradt. Hadi készültség volt, de nem esett szó róla. EBB

GYŐRI ANDOR

Napló helyett

1956

Október második fele volt, de az időjárás a nyárutót idézte. Még nem fűtöttek az iskolákban, még nem járta a pedellus az osztálytermekeket a szeneskannával. A gyerekek különben sem voltak nagyon fázósak akkoriban. Alig két héttel múltam tizenegy éves; mivel évvesztes voltam, ötödikbe jártam.

A szokásosnál jóval nagyobb volt a nyüzsgés azon a szerdai napon oroszóra előtt az egyik győri általános iskola ötödik osztályában. Mindenki hallott valamit az előző nap budapesti eseményeiről, de vidéken kevesen tudták, hogy pontosan mi történt. Meg hát hányszor bizonyult már okosabbnak nem tudni semmiről. Mégis, alkattól, vérmérséklettől függően akadtak jó páran az osztályban, akik fontoskodva vitatkoztak a 10–11 éves korúak óvatlanságával.

Bejött Danczi tanár úr, és a helyükre ültette a gyerekeket.

– Nem tanulunk oroszul! – kiáltotta el magát az egyik nagyszájú fiú.

– Ki mondta ezt, álljon fel! – szólt a tanár, s a nagyszájú kelletlenül felállt. Danczi József korábban pap volt, és egy egyházi gimnáziumban magyart, történelmet tanított. Mint oly sok pap-tanár számára, akiknek iskoláját az állam megszüntette, neki is az egyetlen lehetőséget a hivatásában maradáshoz az orosz nyelv tanítása jelentette. Danczi szigorú ember volt. Sohasem kiabált, mégis mindig csönd volt az óráin. Igazságos volt, de nehéz volt jó jegyet szerezni nála. Féltünk is tőle. Mindenki feszülten várta, mi fog történni.

– Nem a diák dolga, hogy megmondja, mit akar tanulni; ülj le – szólt nyugodt hangon a tanár kis gondolkodás után. – Ma a nyelvcsaládokról fogunk beszélni – tette hozzá.

Nagyon érdekes óra lett belőle. Először hallottam olyan fogalmakat, mint indogermán, indoeurópai. Meglepetés volt nekem, hogy ebbe a nyelvcsaládba a német, angol és sok más egyéb nyelv mellett még az orosz is beletartozik, és hogy ezek feltehetően mind egy közös töből származnak. Kifejezetten érdekesnek találtam azokat a példákat, amelyek bemutatták, hogy egyes szavak, számnevek hogyan vezethetők le az ősi formákból. Az osztály többsége persze a témának elsősorban azért örült, mert nem kellett felelni, és nem kaptunk házi feladatot, mégis egyértelmű üzenete volt ennek a napnak, hogy valami megváltozott.

Otthon úgy nem telt el este, hogy ne hallgattuk volna a Szabad Európát, Londont vagy Amerika Hangját. Pontosan ismertem a hullámsávokat, amelyeken az adók foghatók voltak, és sokszor nekem sikerült a legjobban megtalálni az állomáskeresőn azt a pontot, ahol a zavarások mellett a híreket tűrhetően lehetett érteni. Azért óvatosnak is kellett lennünk, mert a fal túlsó oldalán, a szomszéd lakásban a rendszer hasznélvezői, kivételezettjei laktak. Elég volt egy rossz szó, és máris a kellemetlenségek sora érthette az embert, bár a nagy bérházban olyan eset csak kétszer fordult elő, hogy éjszaka elvitték a családfőt. A félelem azonban mindenkiben benne volt.

A bérház egy soklakásos U alakú háztömb volt, amely egy nagy udvart zárt közre. A gyerekek szabadidejüket mind az udvaron töltötték, így időjárástól függően akár 30–40 különböző korú fiú és lány játszott lent, sőt néha még külső osztálytársak is csatlakoztak hozzájuk. A lakók és gyerekeik két jól elkülöníthető táborba tartoztak. Az első, és kezdetben kisebb, majd egyre növekvő létszámú csoportot a párttagok, a rendszer kegyeltjei, a különböző intézmények, vállalatok élére kinevezett vezetők alkották, akiknek gyerekei az udvaron a magabiztos szószólók voltak, a másik csoportot pedig az elsőtől távolságot tartó, vitákat kerülő csendes többség. Az első csoportba tartozó gyerekek tudálékosan áradoztak a Szovjetunió nagyságáról és a „szovjet” katonák tetteiről. A hallottakat sem elfogadni, sem vitatni nem lehetett, ahogy azt sem, hogy az irodalmi olvasókönyvekben minden második olvasmány Lenin gyerekkori és felnőttkori hőstetteiről szólt. Emészthetetlen epizódként maradt meg bennem, hogy amikor gyerekként a folyóparton horgászott, és a horogkapocs valahogy mélyen beleakadt az állába, azt egy szisszenés nélkül vágta ki egy késsel onnan. Vagy egy későbbi ugyancsak nehezen elképzelhető tette, amikor egy nagyon fontos rakományt szállító vonat az ellenség le akart bombázni, de a hős mozdonyvezető, akiről az olvasmány végén kiderült, hogy maga Lenin volt, mindig hirtelen megállította a vonatot, amikor a bomba előtte csapódott be, utána meg azonnal elindította, és a következő bomba már mögötte esett le, ezzel örületbe kergetve az ellenséges repülőgép pilótáját. Fizikai ismer-

reték nélkül is elképzelhetetlen volt ez számomra, hiszen a győri vasútállomáson mindig elcsodálkoztam azon, hogy milyen lomhák a szerelvények, mennyire hosszú idő kell ahhoz, hogy megálljanak és elinduljanak.

Október 23-a, kedd más nap volt, mint a többi. Apám meglepő és felkavaró hírekkel jött haza a munkahelyéről, melyeket az emberek csak sűgva mertek továbbadni egymásnak. Történt valami, amit mindenki nagyon várt, de még remélni is alig mert. Annyit a Kossuth-rádió is bement, hogy egyetemisták vonultak a Petőfi-szoborhoz, mintha csak március 15-e lenne, onnan meg a Bem térre. Gyorsan terjedt a hír, hogy hatalmas tömeg gyűlt ott össze nemzeti színű zászlókkal, és hogy később a felvonulók kivágták a kommunista címet a zászlók közepéből, és rendszerellenes jelszavakat kiáltottak. Nekem is sokat mondtak ezek a hírek, szüleim azonban teljesen a hatásuk alá kerültek. Az elmúlt napok, hetek lengyelországi eseményei és a magyar egyetemeken megtartott diákgyűlések már egyfajta várakozást ébresztettek bennük. Este valahonnan azt is megtudtuk, hogy a tüntetők ledöntötték a Sztálin-szobrot; csak a csizma maradt a helyén. Ezt a hírt mindenki kárörömmel vegyes elégtétellel fogadta, és mint csemegét adta tovább. Szüleimen egyszerre éreztem a félelmet és a reményt. Gerő keddi esti rádióbeszéde után csak olaj volt a tűzre, és a tiltakozó százezres tömeg számára hadüzenettel ért fel. Aznap késő éjszakáig hallgattuk a *Szabad Európát*, de további részleteket nem tudtunk meg.

A hír, hogy elszabadult a pokol, és hogy este a rendőrök a Rádiónál összegyűlt tömegbe lőttek, vidéken csak másnap délután vált ismertté. Amikor hazaértem az iskolából, folyamatosan áradtak a különböző felhívások a rádióból. Bemondták, hogy a kormány Budapesten kijárási tilalmat rendelt el. Felszólították a lakosságot, hogy aki tudja, tegye ki a rádióját az ablakba, hogy a harcolókat is elérjék az üzenetek. A Széna tér, a Corvin köz és a Kilián-laktanya addig ismeretlen helyek voltak nekem, attól kezdve azonban folyamatosan a hírek középpontjába kerültek. A Molotov-koktélról, a tankok félelmetes népi ellenszeréről is akkor hallottam először. A harckocsik ez ellen védtelenek voltak. Kiszaladt valaki – sokszor egy gyerek – egy kapualjból, és odavágta a benzines palackot a tank hátuljához, ahol a motor volt. Mire a katonák észbe kaptak, már lángolt az egész.

Végre apám is megjött a munkahelyéről, és megbeszéltük a budapesti eseményeket. Öröm és kétség egyszerre volt bennünk, mert szinte lehetetlen volt elképzelni, hogy a hatalmas túlerővel szemben győzni lenne képes egy spontán módon szerveződött felkelés. Mindenki biztosra vette, hogy egy-két nap alatt leverik az egészséget. Talán ez volt az oka, hogy Győrben 24-én még nem történt semmi. Tankok ugyan mászkáltak a városban, és innen-onnan hallani lehetett, hogy a pártbizottság mozgósította és felfegyverezte a tagságot, de az emberek nem mozdultak.

Az este, amíg a *Szabad Európa* adására vártunk, olyan beszélgetéssel telt, amelyre korábban nem volt példa. Azokra a dolgokra is magyarázatot kaptam, amelyeket addig nem értettem, jóllehet nap mint nap megéltem. Szüleim nem hallgatták el előlünk a kényesebb vagy veszélyesebb híreket, de kisgyermek korunktól kezdve megtanultuk, mi az, amiről csak otthon lehet beszélni.

Anyai ágon a nagyszüleim és a rokonság többi tagja egy kis kétnyelvű, sváb-horvát faluban élt néhány kilométerre az

osztrák határtól. Ez pedig a család számára több szempontból is sajátos helyzetet jelentett. Az odautazás csak egy különleges, úgynevezett határsávi engedély birtokában volt lehetséges, amit a rendőrségen lehetett kérvényezni. Volt úgy, hogy ezt az engedélyt anyánk és mi, gyerekek egy évben kétszer, esetleg háromszor is megkaptuk, apám azonban legfeljebb csak egyszer. Nekem ezek az alkalmak a felhőtlen látogatás, nyaralás napjai voltak, az ottani élet nehézségeit nem érzékeltem. Mindent elfedtek azok a szép élmények, melyek ebben a különleges, mégis nagyon természetes világban értek. Egyszerű, önzetlen, szerető emberek vettek körül, akiknek nem sok mindenük volt, de azt szükség esetén gondolkodás nélkül odaadták volna bárkinek. Kedvesek, közvetlenek, temperamentumosak voltak, és reggeltől estig dolgoztak. Az ötvenes évek első felében még csak törték a magyart; egymás között és anyánkkal vagy németül, vagy horvátul beszéltek, mégsem éreztem magam idegennek közöttük. Még nyolcéves sem voltam, amikor már hajthattam nagyapám lovait, ha a kiment a földjükre dolgozni. Hatalmas élmény volt ez nekem. Együtt ültünk a bakon; ő mesélt, és csak az elején nyúlt oda időnként a gyeplőhöz. A helybéli gyerekek játszótársként hamar megtaláltak, és valamiféle tisztelettel kezeltek, mint „városi” fiút. Kérdezték is páran: – Nem bódulsz el ott? – Jó időbe telt, amíg megértettem, mire is gondoltak. Közülük addig a legtöbb még ki sem lépett ebből az érintetlen falusi világból.

„Otthon úgy nem telt el este, hogy ne hallgattuk volna a Szabad Európát, Londont vagy Amerika Hangját.”

Azt, hogy milyen nehéz volt ott az élet, és az önkénynek mennyire kiszolgáltatottak az emberek, csak ezen az estén értettem meg. Sem nagyszüleim, sem a rokonság többi tagja nem panaszkodott, mindenki tette a dolgát. Pedig a háborút követő ádáz belső ellenségkeresés éveiben több ok miatt is ők voltak az elsődleges célpont. Egyik nagy bűnük az volt, hogy nemzetiségiek voltak. Félévenként hívták a falu lakosságát a tanácsra, hogy milyen nemzetiségűnek „vallják” magukat. Keserű tapasztalat volt, hogy az járt legrosszabbul, aki németnek mondta magát. Annál rosszabb kategória nem létezett. Ezért aztán, aki a neve alapján megtehetette, inkább horvát lett; a magyart nem fogadták el.

Másik nagy bűnük az volt, hogy parasztok, és nem gyári munkások voltak. Ugyan a faluban nem nagyon volt, akinek 25 holdnál több földje lett volna, amitől kuláknak minősülne az állam által meghatározott normák szerint, itt mégis mindenkit – az egy-két holdas parasztot is – kuláknak tekintettek. Az akkori agrárpolitikának pedig fontos eleme volt a kulákság tönkretétele, és ezzel a „kizsákmányolás” megszüntetése. Ahogy megfogalmazták: meg kell törni a kulákság gerincét. Mindennap hallottam a szót, hogy beszolgáltatás, de természetesen nem tudtam, hogy mi minden van mögötte. Sokszor előfordult, hogy miután leadták az előírt mennyiségű gabonát, hízott sertést, nekik alig maradt valami. És ez még a jobbik eset volt: ha nem termelt annyi, amiből teljesíteni tudták a leadási kötelezettséget, azért büntetés járt, és börtönbe, munkatáborba vitték őket. A pártbizottságok szerint

a kulákság ilyenkor kijátszotta a rendelkezéseket, és szándékosan tagadta meg a beszolgáltatást.

Eddig nem értettem, hogy pár évvel korábban miért kellett csöndben lennem, amikor nagyapám váratlanul megjelent győri lakásunkban, fáradtan, megtörten, lesóványodva. Csak annyit mondtak nekem, hogy Miskolcra jön, de nem szabad ezt elmondani senkinek. Soha nem fogom elfelejteni, ahogy akkor nagyapám mosakodott: kopaszodó fejét hosszan a csap alá tartotta, mintha mindentől meg akarna szabadulni. Aztán evett gyorsan, és ment, mert nem lett volna szabad leszállnia a vonatról.

Nagyanyám még rosszabbul járt. Őt is elvitték, nem is derült ki, hogy hova, de a temperamentumos asszony nem tudta tartani a száját, ezért megverték. Többször és nagyon. Megtörni nem tudták, de utána sokáig betegeskedett.

További bűn volt, hogy a faluban évekig nem sikerült végrehajtani a téészesítést. Bármit tettek az emberekkel, azok nem álltak kötélnek. Nyakas népség volt az.

Október 25-én aztán Győrben is megmozdult a nép. Az iskolában bejelentették, hogy bizonytalan ideig szünetelni fog a tanítás. A városháza melletti téren ledöntötték a szovjet hősi emlékművet, a csillagot szétverték. Megvártuk, míg apám is megjön, aztán a városháza elé mentünk, ahol már hatalmas tömeg hullámozott. Hátról álltunk meg, ott nem voltak olyan sokan. Azt lehetett hallani, hogy bent az épületben tárgyalnak a tanácselnökkel. Amíg vártak, hogy beszédet mondjon valaki a városháza erkélyéről, a pesti híreket adták tovább egymásnak az emberek. Ezekből nekem ugyan csak mozaikképek álltak össze, mégis valamilyen bizonytalan fel szabadultságot éreztem. Hosszú ideig nem történt semmi, majd a tömeg elején, a városháza bejáratánál mozgólódás kezdődött. Leverik a vörös csillagot – ment végig a moraj a tömegben. Valóban, megjelent pár ember az erkélyen, létrát állítottak a homlokfalhoz, és munkához láttak. Sokáig tartott, de az idő nem számított.

Egyszer csak megmozdult a csillag: lebillent, már csak egyik ága tartotta. Kötelet kötöttek rá, és elkezdték leverni az utolsó pántot is. Azt vártam, hogy majd, mint a hírekben, látványosan lezuhan, de a kötélen szép lassan eresztették le a városháza erkélyére. A tömeg mégis hangos ovációval fogadta. Ekkor egy fiatal felmászott egy lámpaoszlopra, és felkötött egy kabátot, rajta sapkával és sállal. Ez tovább tüzelte a népet. – Le az ávosokkal! Lámpavasra velük! – kiáltozták egyre többen. – Pesten is azt kapták, de meg is érdemelték – morogta mellettünk egy férfi. A közelben mások nem nagyon szóltak hozzá: talán még mindig rettegetek a „pufajkásoktól”. A nagy bérházban is lakott egy a családjával. Kora gyerekkoromtól kezdve irtóztam a bántalmazás minden formájától, még az „egyszerű” veréstől is. Nagyon felkavartak a Budapesten lábaknál fogva felakasztott, majd megcsönkített ávosokról terjedő hírek. Úgy éreztem – bár ez akkor így nem fogalmazódott meg bennem –, hogy semmivel sem lehet indokolni ilyen szörnyűségeket. Félelem töltött el, amikor a tömegben erről hallottam.

Egyre több ember kabátján jelent meg nemzeti színű kárda és a jelvény, amely jól-rosszul a Kossuth-címert ábrázolta. Nagy dobozokból árulták a városháza előtti tér sarkán. A kisebbeket egy forintért, a nagyobbakat kettőért adták. Elég kezdetlegesek voltak ezek a jelvények, legtöbbször nem is tartott sokáig, mert hanyagul, sebtiben ragasztották rájuk a gombostűt. Ezeket viszont én meg tudtam javítani: fogóval megmelegítettem a gázon a gombostűt, aztán a címer hátsó oldalába, a műanyagba nyomtam. Így már egész jó lett.

Míg sok gyerek akkor látott először Kossuth-címert, én már pontosan ismertem. Talán egy évvel korábban történt, hogy az iskolában az állami jelképekről tanultunk, és házi feladatként a címert – természetesen a Rákosi-címert – kellett lerajzolnunk. Nem voltam ügyes kezű gyerek, főleg rajzolásban nem, ezért valamilyen segédeszközt kerestem. Találtam is egy szétesett biciklicsengőt, aminek a buráját körülrajzolva megkaptam a címer körvonalát, csak a csillag helyét kellett kihagyni, és alul nem kellett befejezni a kört. Így lett helye a nemzetiszínű szalagnak is. Ötágú csillagot már tudtam rajzolni, mert azt mindenkinek tudni kellett, a kalapácsot és a kalászt meg valahogy belesikerítettem. Mutattam is este büszkén apámnak, hogy milyen jó módszerre jöttem rá. Apám nézte egy darabig, majd csöndesen megszólalt:

– Nem ez a mi címerünk, fiam.

– Hagyd, korai lesz ez még – szólta rá az anyám, bár nem sok meggyőződéssel.

Csak néztem, és nem értettem semmit.

– Most ilyen címer van a falakon, de a mi igazi címerünk a Kossuth-címer, és az egészen máshogy néz ki – folytatta apám. Megfordította a papírt, amin az alkotásom volt, és elkezdte rajzolni a pajzsot.

– Hát ilyen az – mondta, amikor elkészült, és elmagyarázta, hogy a négy fehér sáv a négy legnagyobb folyót, a hármshalom pedig a három legmagasabb hegycsúcsot jelenti – még ha nem is tartozik már mind Magyarországhoz.

– De ez is olyan dolog, amiről csak itthon beszélhetünk – tette hozzá rögtön anyám, és visszafordította a lapot. Én furcsán éreztem magam: csalódott voltam. Hazudnak az iskolában? Mindenhol hazudnak?

Nem maradtunk sokáig a téren. Éppen elindultunk hazafelé, amikor egy nyitott teherautó tolatott lassan a városháza

elé, platóján néhány fiatallal. – Pestre megyünk a Kilián-laktanyához; ki jön velünk? – kiáltozták a tömeg felé. Először nem nagyon mozdult senki, aztán páran felkapaszkodtak a teherautóra. Jó tíz perc múlva megtelt a plató. Már éppen indultak, amikor kivált a tömegeből egy fiatal fiú – nem lehetett több 15 évesnél –, és az autóhoz futott. Kezek nyúltak le érte a platóról, és gyorsan felhúzták.

– Mondjátok meg anyámnak, hogy Pestre megyek – kiáltotta le a társainak.

– Istenem, de borzasztó! Hogy tehet ilyet? Micsoda felelőtlenség! – hallottam anyám kétségbeesett hangját.

Hazamentünk, így csak másnap hallottunk arról, ami a győri börtönnél történt. Ott is tüntetés volt, és az emberek a politikai foglyok szabadon bocsátását követelték. A börtön vezetősége erősítést kért, erre egy fegyverekkel megrakott teherautót küldött oda az ÁVH. Néhány fiatal megrohmozta a kocsit, és elkezdtek leadogatni a géppisztolyokat a tüntetőknek. Ekkor dördültek el az első lövések. A tömeg kövekkel, botokkal ostrom alá vette a börtön épületét, amire újabb sortűz volt a válasz. Aznap este hárman meghaltak, de a politikai foglyok kiszabadultak. Csak később tudtuk meg, hogy azért nem volt nagyobb vérontás, mert a tömegeből kivált egy fiatal ember, és feltartott kézzel bement tárgyalni.

*Október 23-a, kedd más nap volt,
mint a többi. Apám meglepő és felkavaró
hírekkel jött haza a munkahelyéről...*

Több hónappal később a börtönnel kapcsolatban egy személyes élmény hagyott mély nyomokat bennem. Hazafelé tartottam a belvárosból, és az épület vasútállomás felőli oldalán, a kézilabdapálya mögött mentem el, amikor a börtön-épület alagsorából hosszan elnyújtott, fájdalmas, szinte állati üvöltést hallottam. A hang meghatározhatatlan irányból jött, és ki tudja, hány falon keresztül ért az utcára. Csak visszafordultam egy pillanatra, megállni nem mertem. Otthon nem szóltam róla, de elfelejteni nem bírtam. Tudtam jól, hogy mi volt az a hang. Apámmal nagybátyám temetésén voltunk a forradalom leverése után két vagy három héttel, ahol olyan újságok kerültek elő, melyekben az ÁVO által megkínzott emberek számoltak be a szenvedéseikről. Nagyon felkavartak, és emlékezetembe egy életre beleégtek azok, amit az újságokban a „tornateremnek” becézett vallatósobákban történekről olvastam. Később persze megtanultam, hogy az emberi találékonyság ebben sem ismer határokat, akkor azonban képzeletemben újra meg újra lejátszódtak a válogatott kínzások képei.

Október 26-án aztán Győrben a katonaság és a rendőrség is a forradalom mellé állt. Legtovább az ÁVH tartott ki, ott a tömeg egy ideig farkasszemet nézett az ablakokból az utcára meredő fegyverekkel, végül a tárgyalások ott is eredményre vezettek. A kapuk megnyíltak, az emberek betódultak, és kiszabadították az alagsorból a fogva tartottakat. Az ÁVH tisztjeit a hadsereg valamennyire megvédte a nép haragjától, így Győrben további véráldozat nélkül győzött a forradalom. Azért sokáig keringtek olyan hírek a városban, hogy „reszketek az ávosok, mint a nyárfalevél”, és félelmükben az ágyak alá és szekrényekben bújtak el.

A mosonmagyaróvári sortűzről csak másnap, huszonhetedikén dél körül jutottak el a hírek hozzánk. Pont azon a napon, amikor apámnak a munkája miatt korán reggel Mosonmagyaróvárra kellett utazni. Az egész család pánikban volt. Nem lehetett tudni, nem folytatódna-e a véres események azon a napon is. Borús idő volt, korán sötétedett. Húgommal felváltva álltunk őrt az erkélyünkön, ahonnan látni lehetett a házba bejövő embereket, mert a lakások többségét csak az udvaron keresztül lehetett megközelíteni. Eltelt a délután, és eltelt az este nagy része is, de apa csak nem jött. A vasútállomás irányából pedig elszórtan lövések hallatszóttak. Anyánk többször is hívott minket, nehogy megfázzunk, de mi kitarítottunk. Elmúlt fél kilenc, mikor végre feltűnt apánk jellegzetes járása a félhomályban.

A bérház udvarán a felfordulás napjaiban a „kiváltságosok” gyerekei nem mutatkoztak. Ahogy aztán látni lehetett, hogy nem lesz bántódásuk, lassanként ők is leszivárogtak, hogy egymást túllícitálva hangoztassák: Amerika a legerősebb és leghatalmasabb ország, és az amerikai katonák a legjobb harcosok. Akik addig csöndben voltak, ezután is csöndben maradtak.

Minden délután kimentünk a városháza előtti térre, hogy megtudjuk azokat a pesti híreket, melyeket a rádióban nem mondtak be. Itt jutottunk hozzá a röpcédulákhoz is. Ezek egy részét a felkelők Budapesten az Athaeneum Nyomda elfoglalása után nyomtatták, másik részük viszont léggömbökkel jött Ausztriából. Esténként sokáig tanulmányoztam ezeket a röpcédulákat a követelésekkel, felhívásokkal.

Hamarosan megjelentek az első vöröskeresztes autók az utcán. Bécs felől jöttek, élelmet és gyógyszert vittek Pestre, de sokszor nálunk is megálltak. Ilyenkor a gyerekek azonnal körbevették az autókat. Érdemes volt: félrehúzták az oldalsó toloajtókat, és nagy dobozokból csokoládét, banánt, narancsot osztogattak. Nekem sohasem sikerült ilyen alkalmat kifogni, pedig nagyon vártam, és sokszor elképzeltem, amint a kezembe nyomnak egy tábla csokoládét. Állítólag még rágógumit is adtak néha. Aztán azt is lehetett hallani, hogy egyes vissza Bécs felé száguldó vöröskeresztes és mentőautókban ávosok mentették az irhájukat, igazoltatásnál meg azonnal löni kezdtek.

FOLYTATJUK...

Tetemrehívás

Dokumentumműsor az 1956-os forradalomról két részben

Összeállította DEBRECZENI TIBOR

Előadják DEBRECZENI TIBOR (T) és CSERNA CSABA (CS)

I. Titkos jelentések

(A háttérből Beethoven Egmont nyitányának zenéje úszik be)

VÁS ISTVÁN: AZ ÚJ TAMÁS

CS: És a Tizenkettő között, vala egy,
Akit Tamásnak, a Kettősnek hívtanak,
És mikor azt mondta Jézus: „Ahová én megyek,
Ott legyetek ti is – tudjátok az utat”,
így felelt: „Hová mégy, nem tudhatjuk, Uram.
Mi módon tudhatjuk, hogy az út merre van?”
És mondta Jézus a Kettősnek, a szegénynek:
„Én vagyok az út, az igazság, az élet.”
És majdan, mikor a feltámadás
Után a tanítványok újra látták,
Nem volt közöttük a szegény Tamás,
Csak hallotta a test feltámadását.
És mondták akkor neki: „Mi láttuk az Urat.”
S ő felelé: „Ha kezén a szögverte sebet
Az én szemem nem maga látja,
Ha be nem bocsátom az ujjaimat
A vérező oldalába,
Ha hozzá nem érhetek,
Ha hét sebet meg nem tapintja kezem –
Én nem hiszem, én nem hiszem.”
És nyolc nap múlva együtt ültek tizenketten,
És közöttük Tamás, a Kettős; a hitetlen.
És a zárt ajtón Jézus belépett
És szólt hozzájuk: „Békesség tinéktek!”
És monda Tamásnak: „Hozd ide ujjadat,
Bocsásd oldalamba, érintsd meg te magad,
A szögeknek helyét szemeddel nézheted,
Elhoztam kezemet, hozd ide kezedet.
Sóvárgó kezedet mártsd meg hét sebemben,
Légy immár hívő, ne légy hitetlen.”
És szóla Tamás: „Megjelentél nekem,
Té vagy az én Uram, te az én Istenem!”
„Mivel láttál engem, hiszed, hogy én vagyok:
Aki nem látnak és hisznek, azok a boldogok”
Felelte Jézus Tamásnak.

De én, új Tamás, azt mondom: boldogok, akik látnak.
És boldog vagyok én, hogy láthatok,
És elmondhatom, hogy „Feltámadott!”
Feltámadtál, sírba tett nemzetem,

A hét sebedet látta két szemem,
És kezeden a vasszögek nyomával
Megjelentél a zárt ajtókon által.
A nyűvek között megmozdult a tested,
A sziklakövet félregördítetted,
És eljött közénk a pünkösdi lélek,
S értelme lett értelmetlen igéknek.
Mert én voltam az a Kettős, hitetlen:
Azt hittem, nem vagy, csak a képzeletben,
S hitetlen ujjaimat sebedbe mártva
Tudom csak, mi a test feltámadása,
És szólni nem tudok, csak dadogok:
Magyar vagyok.
És köszönöm, hogy szent sebed előtt
Életem tornya összedőlt,
S kiárad bennem boldog szégyenem,
S minden szenvedve hordott kételyem
S a szenvedélyes értelem
Érvénytelen, érvénytelen.
Halottak napja. A határon át
Özönlének idegen katonák.
Jönnek a hódítók s a gyilkosok –
– Magyar vagyok.
És nem vagyok többé Kettős, csak egy,
Bizonyosság dobbantja szívemet,
S értelme lett a nem-értett igéknek:
Te vagy az út, az igazság, az élet.

...ami békés tüntetésnek indult,
egykeddtőre kommunistaellenes
és oroszellenes jelleget öltött.

T: 1956. OKTÓBER 24-ÉN

A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére.

CS: Megjegyzés a dokumentumon: Jelentik, hogy ami békés tüntetésnek indult, egykeddtőre kommunistaellenes és oroszellenes jelleget öltött. Az este folyamán három helyen gyűlt össze a tömeg: a Parlamentnél, a Sztálin téren, ahol csőrölkkel ellátott teherautók segítségével, négyórai munkával ledöntötték a Sztálin-szobrot, a szakszervezet épületéről és a budapesti rádió Bródy Sándor utcai székházáról pedig letépték a vörös csillagot.

T: Este 10 óra tájban harc bontakozott ki a rádió környékén azok után, hogy könnygázt és bűzbombát használtak a tömeg ellen, és a harc és öldöklés folytatódott, amelyben diákok és

a lakosság állt az ÁVH-val és katonai csapatokkal szemben. Két szövetségi tisztviselő saját szemével látott egy előlről lelért fiatalembert, aki magyar zászlóval letakarva holtan feküdt az utcán.

CS: 1956. OKTÓBER 25-ÉN

Folyamatos telex-üzenetváltás az Egyesült Államok budapesti követsége és külügyminisztériuma között

AT: A padlón ülve írok. Éppen most zajlott le egy nagy csata a követség előtt. Úgy látszik, elmentek a Parlament elé. Úgy látszik, valamennyi amerikai még mindig o.k. és egészséges. Az utcai harc most újból fellángol, most tankok is részt vesznek benne.

CS: Kérem, álljon készenlétben, a főnök lejön a telexszobába.

T: Vettem, elég lesz.

CS: Itt van. Vannak most kérdései?

T: Íme néhány hír: Az utcákon tömegek, a Belváros és különösen a pesti Duna-part tele szovjet tankokkal és csapatokkal. Nagy tömeg vonult a követség előtt északra a Parlament felé haladva. Sűrű ágyútűz hallatszik a Parlament környékéről.

CS: Gondolják-e Önök, hogy ez a harc tovább fog terjedni?

T: Nem tudhatjuk, de nagyon valószínű, hogy tovább fog terjedni.

A követség előtti tömegeből kiáltások hallatszanak, kérve az Egyesült Államok segítségét.

Még mindig a padlón ülök, ez az oka a rossz gépelésnek.

John Mac Cormack, a New York Times-tól, a szemtanú alapján ma a következőket jelentette nekünk: Az, ami kedden tüntetésnek kezdődött Budapesten, még azon az estén forradalommal vált. Tegnap olyasvalami lett belőle, amit kis háborúnak lehet nevezni, azok után, hogy az orosz csapatokat behívták „helyreállítani a rendet”.

Ma délben, a magyar Parlament előtti téren halott és haladók magyar férfiak és nők feküdtek mindenütt, akiket szovjet tankok lőttek le. De a forradalom nem látszott befejezettnek. Ifjú tüntetők új tömegei verődtek össze a Szabadság téren az Amerikai Követség közelében.

CS: TAMÁSI LAJOS: PIROS A VÉR A PESTI UTCÁN

Megyünk, valami láthatatlan

áramlás szívünket befutja,

akadozva száll még az ének,

de már mienk a pesti utca.

Nincs más teendő: ez maradt,

csak ez maradt már menedékül,

valami szálló ragyogás kél,

valami szent lobogás készül.

Zászlóink föl, ujjongva csapnak,

kiborulnak a széles útra,

selyem-színei kidagadnak:

ismét mienk a pesti utca!

Piros a vér a pesti utcán,

munkások – ifjak vére folyt,

– a háromszínű-lobogók mellé

tegyetek ki gyászlobogót.

EGYÜTT A háromszínű-lobogók mellé

tegyetek három esküvést:

sírásból egynek tiszta könnyet,
s a zsarnokság gyűlöletét,
s fogadalmat: te kicsi ország,
el ne felejtse, aki él,
hogy úgy született a szabadság,
hogy pesti utcán hullt a vér.

T: Válaszolva a tömegnek, amely állandóan nőtt a követség előtt és segítséget kért, továbbá mert úgy látszott, ez az egyetlen mód, amellyel megakadályozhatjuk, hogy ez a tömeg kezelhetetlen méreteket öltjön, éppen most a következő nyilatkozatot tettük és felkértük az embereket, menjenek el békésen.

CS: „Megértjük a helyzetet, és jelentettük a kormányunknak olyan teljességgel, amilyennel csak tudtuk. Bizonyára megértik, hogy mi magunk nem dönthetünk, ez kormányunk és az ENSZ dolga. Mi évek óta Magyarországon vagyunk, és úgy véljük, hogy értjük a helyzetet.”

T: Magyarok ezrei gyülekeznek ismét az amerikai követség előtt és kiáltoznak, hogy az oroszok menjenek haza. A tömeg még mindig nő.

Tömegtüntetés folyik az amerikai követség előtt magyar zászlókkal és fekete zászlókkal.

CS: Tömegtüntetés folyik az amerikai követség előtt magyar zászlókkal és fekete zászlókkal. Több mint kétezer ember a magyar Himnuszt énekelte, és segítséget kért. Amerikai tisztviselők azzal igyekeztek feloszlítani a tömeget, hogy lényegében megismételték azt a szöveget, amelyet a mai napon már közöltünk. Szeretnénk javaslatokat kapni a kiáramló nyilatkozatokra vonatkozóan, jövőbeni felhasználásra.

T: Nincsenek javaslatok jövőbeni nyilatkozatokra, kivéve azt, hogy megismételhetik rokonszenvünk kifejezését.

CS: 1956. OKTÓBER 25-ÉN

A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és Whitehall részére.

T: Az áldozatok száma azonban nagy, még nők és gyerekek is vannak köztük, s a lakosság tömeges megtorlástól tart.

Nem indokolt-e az ENSZ elé vinni a helyzetet, a lehető legsebésebb nyilvánosságot biztosítva a lépésünknek?

CS: Válasz nincs.

T: 1956. OKTÓBER 25-ÉN

A budapesti brit követség távirata a külügyminiszternek.

CS: A magyar nép szinte egy emberként fellázadt a kommunizmus ellen, és kétségbeesett elszántsággal harcol a túlerőben lévő orosz erők ellen. Valóságos csoda, hogy ilyen sokáig helyt tudtak állni: jelenlegi hangulatukból ítéltetően sokan a végsőkig ellen fognak állni. Ez egyben a mi harcunk is.

Sinka István írja egyik versében

T: Üdv néked Ifjúság! Üdvözlégy magyar nép! Ki lángban és vérben születettél meg újra három nagy éjszakán vad ágyúdörgeben!

CS: Vajon az európai biztonságra vonatkozó, háború utáni egyezmény értelmében a nagyhatalmak különleges és álta-

lánosan elfogadott kötelezettségei nem hatalmazzák-e föl Ófelsége kormányát, hogy javasolja annak általuk való haladéktalan megvitatását.

Avagy ez a mészárlás nem olyan helyzet-e, amelyet az alapkormány 34. és 35. cikkelye értelmében haladéktalanul meg kellene vizsgálnia a Biztonsági Tanácsnak?

T: *Útmutató a brit külügyminisztérium sajtóosztályának.*

Legyünk óvatosak és semmi olyasmit ne mondjunk, ami a forrófejűeket Budapesten további hasztalan zendülésekre bátorítaná. Javaslom, hogy mondjunk olyan keveset, amilyen keveset csak lehet. Mondjunk ilyeneket: A legnagyobb együttérzéssel és részvétellel vagyunk azok és családjaik iránt, akiket a budapesti zendülések során megöltek vagy megsebesítettek. Ezek a zendülések is mutatják, milyen nehézségekkel jár akár a mérsékelt reform is Kelet-Európában. Reméljük, hogy a reformok folytatódni fognak, de anélkül, hogy értük emberéletben ilyen tragikus árat kelljen fizetni.

CS: 1956. OKTÓBER 26-ÁN

*Telefonbeszélgetés – töredékes rögzítés.
Az Eisenhower Könyvtár anyagából.*

T: Az elnök kérdése úgy hangzik, ki kell-e jelentenünk, hogy nincs befolyásunk abban a térségben..., viszont nem tudja az elnök, hogyan tudjuk ezt megtenni. Mondhatjuk úgy, hogy „ugyanott vagyunk, ahol voltunk”.

CS: 1956. OKTÓBER 27-ÉN

Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek

T: A nyugati rádiók legutóbbi jelentései szerint a magyarországi felkelés igen széles körűvé vált, a felkelők akciói Budapesten kívül kiterjednek Szegedre, Pécsre, Miskolcra, Debrecenre, Komáromra, Magyaróvárra, Győrrre és egyes jelentések szerint a Dunántúl nagy része is felkelt.

CS: A követség úgy véli, hogy – tekintettel a magyar nép általános és heves reagálására a kommunista uralom ellen – komoly megfontolás tárgyává kell tenni, milyen eszközökkel lehet támogatni a felkelt lakosságot, és hogy bizonyos kockázattal járó jogossá tesz a szovjet uralom ilyen hatalmas arányú elutasítása.

T: 1956. OKTÓBER 27-ÉN

A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba

CS: Azt latolgatom, milyen gyakorlati lépéseket tehetnénk, hogy kinyilvánítsuk rokonszenvünket a magyar nép iránt és kiaknázzuk a propaganda-lehetőségeket. Úgy tűnik, két alapvető elv hangsúlyozható: 1.) Semmit ne tegyünk, ami azt a gondolatot sugallhatná, hogy katonai támogatás van kilátásban és 2.) amit megteszünk, azt tegyük meg azonnal, amíg még tart az ellenállás.

T: A legesleglényegesebbnek az látszik, hogy elérjük az ENSZ közbelépését ilyen vagy olyan formában. Míg mi egymás között egy olyan kompromisszumról tárgyalunk, amelyet a Nyugat elfogadhatónak tart, a népet eltiporhatják, és ha ez megtörtént, talán igen nagymértékben összezsugorodik az esélyünk, hogy segítsünk rajta.

CS: 1956. OKTÓBER 29-ÉN

A bécsi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak

T: A diáktanácsok világossá tették, hogy a nyugati segítség elmaradása, az *Amerika Hangjának* ígéretei ellenére, nagy csalódást kelt, és a Biztonsági Tanács vitájának elnapolása is, amihez pedig nagy reményeket fűztek. Sürgős erkölcsi támogatást kértek, főleg az Egyesült Nemzetek megfigyelő csoportjának kiküldését.

CS: Ha haladéktalanul bejelenthetnénk azon szándékunkat, hogy ilyen irányú javaslatot terjesztünk az ENSZ elé, ez injekcióként élénkítené fel őket.

Meglehetősen félnek a megtorlástól, amit vívmányaik maguk után vonhatnak, ha kívülről nem érkezik segítség.

T: 1956. OKTÓBER 31-ÉN

A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba

CS: Éppen most jártam végig a városnak azokat a részeit, ahol a leghevesebb harcok folytak, és másként nem is jellemezhetném azokat, mint hogy le vannak rombolva. Meglepett, hogy a városnak milyen nagy része van érintve. Már-már csodával határos, hogy a magyar nép ki tudta állni és vissza tudta verni ezt az ördögi támadást. Sem felejteni nem fognak, sem megbocsátani.

T: FÜST MILÁN: ZOKOGNI SZERETNÉK

Nacionalizmus-e az, ha valaki tönkretett, agyongyötört, megcsontkított, szegény kis magyar hazája sorsán évek óta sírva fakad? Ez a fogalom, hogy hazám, nem légből kapott koholmány. „Áldjon, vagy verjen sors keze, itt élned s halnod kell” – ez sem légből kapott koholmány – egyike ez a legnemesebb szív örökérvényű figyelmeztetéseinek. A szívem vérzik, egész létemben megrendülve állok felejthetetlen hőseink holtteste előtt, már sírni sem tudok, és nem is tudom, mit kellene mon-

danom ennek a csodálatos magyar ifjúságnak! Egy összetört aggastyán szól hozzátok, aki zokogni szeretne, zokogva szeretné forró szívetekre hajtani elfáradt fejét és arra kérni benneteket, hogy akármi következik is ránk, ti még forróbb szeretettel zárjátok édes, fiatal szívetekbe hazátokat, ezt a sokat, mérhetetlenül sokat szenvedett... Magyarországot.

CS: 1956. OKTÓBER 31-ÉN

Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba

ET: Első véleményünk ma reggel az, hogy kívánatos volna, ha az elnök a nagyon közeli jövőben nyilatkozatot tenne. Ez jelezhetné az USA készségét, hogy valamilyen azonnali gazdasági segítséget kezdeményezzen, amelyet szélesebb politikai és gazdasági tárgyalások követnének. Amennyire a követség tudja, fosztogatásra eddig gyakorlatilag nem került sor, és antiszemita megnyilvánulások kirobbanásáról sincs a követségnek tudomása.

Már-már csodával határos, hogy a magyar nép ki tudta állni és visszatudta verni ezt az ördögi támadást.

CS: 1956. NOVEMBER 1-JÉN

Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek

T: Nincs módunkban ugyan ismerni a szovjetek jelenlegi álláspontját, mégis emlékeztetnünk kell arra, hogy a szovjet csapatok nem vonultak ki nagyon messzire a városból. Kérjük a külügyminisztériumot, sürgősen vegye fontolóra nyilatkozat megjelentetését az elnök, a külügyminiszter vagy a miniszter részéről

Ez idő tájt az Egyesült Államok befolyásának lehetőségei óriásiak. Az emberek magatartása az utcán megindítóan Amerika-barát.

CS: 1956. NOVEMBER 1-JÉN

A brit külügyminisztérium feljegyzése

T: A magyar kormány kinyilvánította az ország semlegességét. CS: Azonnali hatállyal felmondta a Varsói Szerződést. Kikiáltotta Magyarország semlegességét. Az ENSZ-hez fordult, kérve az ország semlegességének védelméhez a négy nagyhatalom segítségét.

T: 1956. NOVEMBER 2-ÁN

A brit külügyminisztérium távirata a brit ENSZ-küldöttségnek New Yorkba

CS: Kerülni kell mindennemű utalást a magyar semlegesség szavatolására!

T: 1956. NOVEMBER 3-ÁN DÉLELŐTT 10 ÓRA

Az USA külügyminisztériuma a budapesti követségnek

CS: A magyar kérdés ma van a Biztonsági Tanács előtt az Egyesült Államok határozati javaslatával, amely felszólítja a Szovjetuniót, vonja vissza csapatait, és ne avatkozzék Magyarország ügyeibe, és felszólítja az ENSZ-tagokat, nyújtsanak jótékony segítséget.

T: Mára nem várható szavazás.

CS: A Biztonsági Tanács nem nevezett ki semmilyen ENSZ-bizottságot, s még csak nem is tárgyalt ilyesmiről.

T: 1956. NOVEMBER 3-ÁN DÉLUTÁN 3 ÓRA

Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba a miniszternek

CS: A szovjetek, miután október 31-én kivonultak Budapest belterületéről, hozzáfogtak a csapatok gyors és rendszeres összehozásához. Keletről Budapest déli része felé vonultak, a vidék telített szovjet csapatokkal, amelyek körülveszik a nagyvárosokat, a magyar katonai támaszpontokat és repülőtereket. Budapestet nagy erővel csaknem teljesen bekerítették. Katonai becslés szerint legalább 15 gépesített és négy gyalogos hadosztályt vontak össze. Nem világos, hogy mi a szovjetek szándéka e nyomasztó méretű katonai erő végső felhasználását illetően.

T: 1956. NOVEMBER 3-ÁN

Az Egyesült Államok moszkvai nagykövetségétől a külügyminisztériumnak

CS: Nem lehet pontosan megállapítani, hogy milyen kihatással van a magyar ügyre az Egyiptom elleni angol-francia akció, de a világgközvélemény megosztottsága feltehetően abba a hitbe rángatja a szovjeteket, hogy a magyar ügyben szabad kezet kaptak.

T: A jelek arra mutatnak, hogy a szovjetek az erőszak alkalmazása mellett fognak dönteni, ha Magyarország másként nem tartható meg a szovjet táborban.

FOLYTATJUK...

In memoriam 1956

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Szűk Balázs: Lyukas október

Egyetemes világtörténelmi, sőt páratlanul szakrális forradalma legjobbjaink, szellemóriásaink meghatározása szerint, s így egész nemzetünk számára is: világ csodája. Egy kis nép, színtiszta erkölcsi-szellemi készletéből, lelki felindulásból, szabadság, igazság, emberség időtlen értékeinek szeretetéből ihletődve és megigazulva mint Dávid száll szembe Góliáttal. A gonosz túlerővel szemközti kétségbeesés méltósága is fényesíti az igaz ügy kiválasztottjainak példáját, akik történelemfölötti fényben ragyogtatják fel a magyar krisztusság üdvtörténelmi abszolútumát.

A magyar költészet különleges műfaja: az örök bánatot, vágyat megvalló, a konfesszionális-spirituális humanitást hirdető, igei-hitvallásos energiájú „lázbeszéd”. Szűk Balázs ’56-os mementó-kötetében (a 60. évfordulón), a *Lyukas októberben* (Debrecen, Fábíán Bt., 2016) ez a hang uralkodik: az ötvenhatos magyarsághoz, apáink nemzedékéhez való viszonyulásában a hódolat, a büszkeség, a kései gyötrellem, a helyrehozhatatlan büntelen bűnhődés miatti felháborodás, a történetekbe

*Modellszerű magyar sors: egy ember,
egy család hányatott élete, és benne
a magyarság történelmi végzete.*

beletörődő közönyös utókor keltette megrökönyödés, s a kiújuló sebekre gyógyírt sohasem hozó földi lét okozta pokolkín minden lehetséges autentikus érzelmi tárnája felbolydul. Szuggesztív vallomás és önelveboncolás ez, „*legszentebb forradalmunkhoz minden tekintetben méltó, hibátlan poézissal és magasrendű erkölcsiséggel megformált, nagyszabású lírai rekviem*” ez, állapítja meg róla lényeglátón a könyv ajánló előszavában a neves irodalomkritikus Kődöböcz Gábor.

És valóban: sűrű, villódzó, tükörjátékos (mert a dokumentumok szöveg- és fényképvilágát sajátos önreflexív-öntükröző lírai darabokkal elemző, továbbgondoló, végtelen sorsdimenziókba tágító), különleges kötetegész ez; „*édesapám 1956-tal kezdődő kálváriája egész életére árnyékot vetett, szakmai nagyságát kikezdte, s a feldolgozatlan trauma részben korai halálát is okozta. Az ő történetének rekonstrukciója az én eszmélésem és a rendszerváltással folytatódó hasonló hányatott sorsom csak az ő életével érthető meg. Ez a kötet tehát nemcsak két nemzedék, hanem két korszak önvizsgálata is, fájó summázattal: gyászmunka és feltámasztási kísérlet*” (írja róla a szerző maga).

Az édesapa sorsát kísérő biografikus-dokumentáris leírások, fényképek krónikás mozaikja tehát az emlékezés alaprétege. A könyv címlapján a ma már relikviaként őrzött – előtte év-

tizedekig a házkutatások elől óvatosan elrejtett – diák-nemzetőr trikolóros karszalag látható. *Gyémántdiplomát édesapámnak...* – ezt a címet viselő öt prózai tételbe komponálódik be egy olyan életút, amelyet lényegében keresztbe tört az ártatlan ötvenhatosokat ért megtorlás. Az édesapa miskolci műszaki egyetemi társaival a munkástanácsokkal együttműködő diákszemélyzetet alapított, s lélegezte, mint minden igaz magyar hazafi, a szabadság levegőjét. Ezután jött a letartóztatás, az internálás, a fogvatartás – a mindennemű retorzió –, a gépészmérnöki diplomát csak 1964-ben kaphatta meg, de a káderlapján továbbra is az állt, hogy politikailag megbízhatatlan, ellenforradalmár, osztályellenség, ezért aztán nehezen jutott álláshoz, több helyről elbocsátották, akkor is, amikor már több száz műszaki újítás szabadalma (és több újabb szakképesítés, diploma megszerzése) fűződött a nevéhez, s még mindig a gyilkos, sortűzvezénylő ávosok érvényben tartott vádjá („izgatás-lázítás”) alapján félemlítették meg, sőt verték is, és még 1977-ben is „rovott” múltja miatt fosztották meg munkahelyétől. A gyémántdiplomát már csak én adhatom neki – írja a fia most, aki pontosan ítéli meg, hogy a kommunizmus áldozatai még csak kártérítést se kaptak, de özvegyeik, gyerekeik se, édesapja is egész életében a létminimumon élt, vagyontalanul halt el, miközben „*ávós múltú főnökeik, besúgó évfolyamtársaik, a függetlenített párttitkárok, a végzettség nélküli gyárigazgatók*” busás nyugdíjakat élvezhetnek, vagy a rendszerváltás során vígan magukévá privatizálhatták a magyar néptől korábban már amúgy is elkommunizált, elkonnfiskált, elorzott nemzeti vagyont. A parasztokat kulákoknak bélyegezve, a falutársadalmat földönfutóvá, bérrabszolgává alacsonyítva.

Modellszerű magyar sors: egy ember, egy család hányatott élete, és benne a magyarság történelmi végzete. S a bűnösök helyett most a költő-fió vezetek: „*mit se tudtunk arról, hogy apáink / egyszer glóriás arccal / a lukas zászlók alá álltak*”, s ezért „*bocsássátok meg minden vétünk!*” (Bocsánatkérés). Megrendítő ima, rapszodikus fohász ez is – mint ahogy végig csaponganak a felkavarodott érzések, az édesapával történt események elbeszélésére ráépülő költeménysorban, abban a poétikai szférában, amelyben időrendben követik egymást a legváltozatosabb regisztereken megszólaló versek, s valamiféle kronologikus lenyomatát is adva a legutóbbi évtizedeket megítélő lelkiállapotoknak; és számtalan műformai alakzaton keresztül, az epés-gunyoros epigrammáktól a dallamos, népdalos, balladás krónikás énekekig, a biblikus lamentációktól a jeremiádos, planctus-szerű, zsoltáros panaszdalokig, a gondolati-politikai töltetű öntanúsításoktól az élménylírai önkifejezésekig. A fájdalom intonációja mondhatni a történelmi ötvenha-

tos magyar líra legemlékezetesebb, legmaradandóbb darabjainak atmoszféráját idézi. Ezt az emelkedettséget tényleges idézetek, utalások, verscítátumok szövegekői hatástényezői is elő tudják segíteni. Arany, Petőfi, Ady és mások mellett felhangzanak Jobbágy Károly („*Rólunk beszélnek minden nyelven / sikong az éter és csodál: / »Dávid harcol Góliát ellen«*”), Szabó Lőrinc („*a dermedt Dávid talpraállt / s ledőlt a Góliát-szobor*”), Vas István („*És boldog vagyok én, hogy láthatok, / És elmondhatom, hogy »Feltámadott!« / Feltámadtál, sírbetett nemzetem, / A hét sebedet látta két szemem*”) korabeli zengő öröm-ódái, vagy Nagy Gáspár lelkesülten újjávarázsló áhítat-szavai: „*Szent suhancok bátor / tettei sokkolták a Világot! / Ámultak közel és távol... // Mert elszoktak már / az ilyen csodáktól: / hogy Dávid ismét / legyőzi Góliátot*”. – S ehhez az entuziazmushoz illeszkednek szépen Szűk Balázs elokvenciát és eufóniát megkapó esztétikai sugallatossággal harmonizáló diadal- vagy siratóénekei, archaikusan hullámzó historikus dalai, kesergői. „*Summáját írom édes hazámnak, / Megszállásának, nagy fájdalomának, / Szégyen vallását Sztálin hadának, / Nagy vigasságát Szép Magyarországnak! (...)* Az Corvin köznél vártakat hordnak, / Nagy bátor szívvel ők hajigálnak, / Vörös zászlóknál gyilkosok állnak, / Vad trikolorral tiszta szavak szállnak. // Kint ágyú dörren, gyors lövés rebben: / Dávid harcol most Góliát ellen, / Európa, jaj, csendes újra, / Csak minket húz a Sorsunk is karóba” (Magyar kő-ballada). S a boldogító szabadságpercek után a vereség többszörös: a folytatódó bolsevik diktatúra „sátánizmusa” („*Údve itt gazembernek lesz, / Szívében fordított kereszt*”

s „*barbár amnézia*” fedi, hogy „*ki ölt, s kit öltek*”) egy nép maku-látlan önszemléletét mocskolja be. „*Rabok vagyunk most is, / Csak másképp, s hol van / Az ősi hívő menetelés?!*” (Elhullt október). „*Ámokfutó banditák*”, „*hóhérok*”, „*rablók*”, „*taknyos cézárook*”, sötétben könyvégető „*kannibálok*” farsangolnak; „*Gyilkos és áldozat összehajol vérbírók vágóasztalain*”; „*Álmok mélyében langy tankok, / Sóvár városfényben bankok / Fosztják a múltat s a jelent*”; „*Azóta csak a hazugság módjai változtak: / A mindig új rend profán maszksjai. / Csak a nyakon ütés maradt*”; „*Ködben semmi sem robban, / Már eladták hazámat. / Apám hullt kövén bankok / Fosztják a fehér jelent*”. Csak hűségesen ragaszkodva hőseink példájához és keservesen sírva emlegetve őket lehetséges könyörögni értük és magunkért: „*Nagy-suhanc szíveikért, / Corvin köziekért. // Szép sapkás lányokért, / Tündér halottakért. // Zászlós hős apákért, / tankos lovagokért. / Máriás anyákért, / gyászban vonulókért. (...)* Konok Molotov-koktél / Jajdul a hontalanért. // Konok Molotov-koktél / Hó alól újra kikél” (Konok koktél). Az ostorozó, egyszersmind önmérsztő őszinte indulat pedig epigrammatikus tömörséggel összegzi: „*Ami lett: köpedelem. / Ami volt: süvegelem*” (56); „*Ótről hatra nem jutunk. / Ötvenhatról hazudunk. / Körülölel haragunk, / Gyászországban meghalunk*” (56 gyászszalag); „*Nincs már erre semmi gyógyír: / Gyászszekéren minden álmunk*” (Ezredvégi sírfelirat).

De ha egy ilyen könyv szól hozzánk: nem lehet ez mégis a reménység utolsó szalmaszála közlő – mégpedig abból a Nagy Gáspár emlegette jászolból?...

BERTHA ZOLTÁN

Gyönyörű tévedéseink

Varga Rudolf: *Kutyacsillag – versek*

Mindig fontos a versekben, hogy a költői személyiség fölkelte-se érdeklődésünket. A jó vers nemcsak önmagát adja, hanem szerzőjét is közel hozza olvasójához. Még a tárgyias, az „objektív” költészetben is, mely elrejtja az alanyi líra hősét.

Varga Rudolf költészete, úgy vélem, mindenekelőtt a szerzői egyéniség érdekességével bilincseli le az olvasót: kiábrándultan is hívó lélek. A „bilincs” szóképről rögtön eszembe jut, hogy e kifejezés mennyire elűt a költő alkatától. Ő ugyanis a szabadság költője. Ebből sarjad életérzése, világnézete, jórészt képi és fogalmi készlete. A rá jellemző forma is. Ez utóbbi már eleve egyéni: a kötött és a szabad forma egyedi kombinációja. A rövid sorok szótagszáma nem szabályszerű, a rímelés sem az. Jellegzetes a szöveg szerkezeti fölépítése, a mondatok szóismétlésekből eredő lépcsőzetessége. Az, ahogy a költő az egyik sort a másikba ölti, s a sorátvetéseivel (enjambement) szinte cseppfolyóssá varázsolja a vers anyagát, az erős érzelmi töltésű gondolatot. A versvégi csattanó – mint a hullám ostorcsapása a sziklás parton – rendszerint epigrammatikusan súlyos, mint a partra vetett tokhal. Jelentősnek érezzük, mert a vers érzelmi levezetése, gyors iramlásában is szaggatott lo-

Olvasólámpa

KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

gikája jelzi, hogy a szerző számára fontos lelkiállapotra, emlékre, legtöbbször hiányérzetre építi művét. S ami neki fontos, az nekünk is azzá válik, akár egyetértünk vele, akár nem: a meggyőzés trükkje a célirányos forma.

A szokásos értelemben nem nevezném formaművészek. Nem ír petrarcai vagy rilkei szonettet. József Attila-it sem, noha őt vélem elsőszámú mesterének. Varga saját versírói szokásainak „formaművésze”. A természetes lélegzetvétél ritmusát meg-megtörő, így is magyarosan tagolt sorait a vers középtengelyébe zárja, tudva, hogy a vers vizuális képe sem elhanyagolandó. A beszédritmus szüneteit ritkán követik a sorvégek. Mintha el akarná rejtteni nyelvének magyaros lüktetését. Ez a belső diszharmonia sajátos ízt ad verseinek. Meditációi a képzettársítások természetét követve csoportosulnak logikai egységekké, de gyakran egyetlen futam alkotja a teljes verset, mint egy fohász vagy káromkodás. Sok belső ellentét érzek benne: szóismétléseiben „a lét dadog”, szinte kiküzd a törvény „tiszta beszéd”-ét. Ezért hat őszintének. Az őszinteség a mai versekben ritkább, mint gondolnánk, pedig a líra az őszinteség műfaja. A költő Gyönyörű tévedése is igaz szó.

Minden költőnek van valamilyen elve, eszméje, érzelmi irányultsága. Ha nincs, akkor érzelmi sivárság és nihilizmus fenyegeti, s inkább menjen könyvelőnek, mint költőnek. Varga Rudolf a hiányérzete révén eljut a semmi partjáig, a nihilistának mégis az ellentéte. Ő attól érzi a semmi földre nyomó súlyát, hogy a lényeket, az emberi lényeket illetően gyötri a hiányérzet. Tudja, mert a mindenséggel méri magát. Innen ered a kocsmasarokból ásító „világhiány”. Saját szavaival mondva: „Kírúszozott / szájjal a semmi / kínálgatja magát”; „semmi sincs ami / van, ami / nincs, az meg minden”. Ugyanez a semmi képekben kifejezve: „hitte, golyó nem fog / rajta, most meg mindent eltakar / ködös idők takonyászúrke selyemfirhangja”. Indokolja ezt, hogy nemzedékünk túlon túl sokszor kapta meg: vakulj, magyar – bár nem így mondták.

Amennyiben az élet, a kor, a társadalmi élet nem vagy alig igazolja ama szellemi „vagyonárgyainkat”, amelyeket életünk során összegyűjtünk, akkor közérzetünk fájó, lehúzó hiánnyal nehezedik ránk, legyen bár szó gyermekkori nélkülözésről, szeretetlenségről, szerelmi csalódásokról, baráti elárulásokról, öregeink elvesztéséről, elveink megcsúfolásáról és más kínos, de belső ellenállásra nevelő tapasztalatainkról. A hatvanas éveinek sűrűjében járó Varga Rudolfnak ezek mindegyikében lehetett része bőven, de legjobban az emberi közösség reményeinek szertefoszlása, a veszteségérzet viselte meg idegrendszerét. Nem könnyű megfogalmazni, mi iránt érzünk nosztalgiát. Jórészt olvasmányainknak s igazságérzetünknek köszönhetjük, hogy mit sóvárgunk vissza. Madách is azt mondja, csak álom az álomban a kiküzdött szabadság, a teljesség. Egy pillanat volt, az is vértől szennyeződött, s már föl is riadtunk belőle. Ahogy az etikus érzésű Dantont, úgy Nagy Imrét is kivégezték. Ahogy Petőfit, úgy García Lorcát, Radnótit, Gérecz Attilát is megölték. A mártírokon kívül magam is nehezen tudnám összeszedni, mi is az, amit elvesztett egy mai öregember az emberi történelemben. Szólón, Periklész, Spartacus óta sem sok az, amit visszasírhatunk. Közvetlenebb elődeinkből a fényes szellők-nemzedék illúziói, esetleg a legvonzóbb könyvekből megismert „harmadik út” az, amelyre szerettem volna lépni. Vagy a forradalom, amelyet eltiprói ellenforradalomnak mondtak. Káprázat volt ez is, az is. Varga Rudolf verseiben sok szó esik a látomásokról, álmokról, ki-józanító és mindjárt le is terítő ébredésről, illúzióvesztésről. Dekabrista zsenik éreztek ilyet, meg szerepükbe szerelmes,

romantikus angol arisztokrata költőangyalok; szent örültek, mint Hölderlin, Vörösmarty. Az örökké rosszkedvű szabadsághős, Vajda János, Kassák, a húszas évek párizsi anarchistáiból kiábrándult Illyés. A simlis-sapkás Ladányi Mihály. Álmaikat nem adnánk semmiért. Történelmi veszteségekről beszélek, nem az (ugyancsak fontos) magánügyekről. Rám azért hatnak mélyen Varga Rudolf versei, mert verseiből, ha nem is „hangosan”, kezüket szájukhoz kapva kiáltanak a fájdalmas nosztalgiák. Mélyről támadnak föl: Tóth Árpáddal mondva az „ősök ritmusát” idézik. Adyra is szívesen utalok: ő mondta ki még az ősök nyelvén a huszadik század keserveit. Varga Rudolfra valószínűleg más eszmék is hatottak, mint rám, de az analógiák erejét annyira érzem, mintha nézetazonosságból fakadnának. Tisztességes költészet ez, erős rokonszenvvel olvasom, akkor is, ha történetesen „Ernesto” neve nekem nem sok jót mond (Che Guevaráról van szó). De olvastam már a partizánromantika hőiséért rajongó verset egy régi kedvencemtől, Csoóritól is.

Varga Rudolf költészete a hazai mélyhagyományból táplálkozik: a pogány lázadóktól kezdve, a szegénylegény-énekeken át a szabadságharcok dalnokaitól a harmincas évek ellenzéki tollforgatóiig s azok utódaiig. Ők soha nem nyughatnak bele a gazdagok és a szegények kettészelt, össze már sosem ragasztható világába. A legjobb magyar költők, írók mindig lázadók voltak. Velük szemben Varga sosem ironizál, csak értük, jó csípősen: hadd rettegjen most is a szegénytől a gazdag. Az olcsó csapszék arra jó az eszméivel magára maradt értelmiséginek, hogy néha érezze: fájdalmaival mégsem maradt egészen egyedül.

*„Egy pillanat volt,
az is vértől szennyeződött,
s már föl is riadtunk belőle.”*

A jelképes, metaforikus beszéd mestere a búsongás állapotában mutatja magát legtöbbször. Kesergő énekeiben eldúdolja, hogy „gyalogbetyár / lett a huszár, orvlövész / a vitéz, martalóc / szanitéc, csürhe lett a hites sereg, (...) hűség, betyárbecsület / itten már / olyan, de olyan ritkaság, / akárcsak a szemüveges cigány” (Kertek alatt). „Hogy úgy van!” – mondanám legszívesebben a Tiborcot hallgató Bánkkal. Még olyankor is egyetértünk, amikor az elvesztett illúziókat siratja a költő. Pedig ami illúzióknak bizonyult, azért bizony nem kár. „Hová lettek a gyönyörű / tündérmesék? hátukra / púp nőtt, arcukra / bibircsók, megvénültek”. Ámítás volt, demagógia. Azok értek itt legtöbbször, akik a megmaradásunkat szolgálták. A *Hazámat* író József Attila, a szegényekért perlő Bálint György, a Dózsát, Petőfit idéző, zsarnokságot kárhóztató Illyés Gyula. A *Szárszói beszédjét* is papírra vető Németh László. Az elégedetlenség hősei. A *Nemzeti öncélúságot* író Fülep Lajos. A röpiratait, intelmeit író tudós, Bibó István. Koestler, a bölcs kiábrándult. Ők az ízig-vérig magyar-európai gondolkodók.

„Mi ez a tövisszörű?” – jajdul föl egyik versében Varga Rudolf. Igen, a jó öreg messianizmust még mindig nem tudták eltemetni a Sátán hívei, a feszítődmeget kiáltó és a néma csöcselék. Még akad, aki szeretne „újraírni mindent, mindent, amíg még lehet” (Úgy, ahogyan).

ALFÖLDY JENŐ

SARUSI MIHÁLY

Talján lapok

Túl a Rubikonon

Rimini-füred? Nem akármí.
Nem is gondoltuk volna!
Mit, mit; hát azt, hogy.
A Rimini melletti – alatti, fölötti – fürdőhelyek sora. Rimini-füred. Egybefolyván a többi tengeri fürdővárossal? Hány száz mérföldön át... fa-nem-látta homok(fövény), szállósor, sétány, üzletrengeteg, tömeg.

Sokaság, akitől nem látod a tengert. Sátor helyett napernyő-áradat, mely alól szintügy. Állítólag Európa legnagyobb üdülőlőhelye – egyesek szerint az olasz Miami. (Hogy többet érjen bármelyik balatoni tópart.) (Például mert innét rálátsz a Tóra, ám amonnan a tengert csak a fövényen caplatva csudálhatod.) (Mindent eltakarnak a napernyők, a szállók, betakar a vigalmi negyed zúrja, zavarja.) (Hajnalban kimégy napkeltét bámulni; mire gyárbúgás ébreszt: egybezúg a százezer szálló léghűtőjének hangja.) (...gyári sziréna helyett.) (Éjt nappallá tévén.) (Nappalt éjjé.)

Miami meg... az amerikai Rimini? (Miami, melyről Ferdinandy nyomán tudhatjuk: nem véletlen ejtik a jó amerikai ánglusok Májáminak a város nevét, mivelhogy az őslakos indiánok szerint Majama a böcsületes neve, s jelentése: *Víz-alatti* (láp)... Mert hogy Florida, ha így „fejlődünk”, a tenger szintje alá jutva várhat a Föld – az erdők kiirtásának, az ipar termésetre telepedésének, a termőföld kiszipolyozásának, a tengerek tönkretételének, föllegkarcolók mocsárra építésének, a haszonelvet csúcsra járató Pénz-Isten-hit diadalra juttatásának köszönhető – fölmelegedésével járó végítéletre.)

A Rubicon (*Rubico*, *olaszul Rubicone*) egy kis észak-itáliai folyó ókori latin neve. Az ókori beszámolók szerint abban az időben Ariminum (*a mai Rimini*) és Caesena (*mai Cesena*) közt folyt az Adriai-tengerbe. Bizonytalan, melyik mai folyóval azonos. Leggyakrabban a Pisciatello felső folyásával, illetve a tengerhez közelebb a Fiumicinóval azonosítják, amely 29 km hosszú, Riminitől 20 km-re nyugatra ered az Appennineken, és 15 km-re északnyugatra torkollik a tengerbe – olvashatod Wiki néminél.

Keresed, kutatod, nem leled.

A térképen is alig.

Legfönnebb a világhálós abroszt jócskán fölnagyítván.

Hadvezér át nem léphette; Caesar mégis megtette – a mi Urunk, Jézus Krisztus születése előtt 49-ben.

Határfolyó vala Itália és a havasalji – Alpokon-inneni – Gallia között. A tartományt Ariminumról (Riminitől) is nevezgették. Székhelye Modéna vala. (Tudod meg Wiki bácsitól.) Ám hogy merre haladt, folyt le az Appenninekről a tengernek, az idegenvezetőnk sem tudja. Csak a Bologna–Rimini közti országút közepe táján virító Rubicon-völgy (mint vale) jelzi, hol járunk.

S való, a kinagyított világhálós térkép mutatja, kútként indul, a Csizmán végighúzódó hegység a forrásvidéke, séd

gyanánt folytatja, patakából folyóvá válva fullad a tengerbe. Lezárva a menetet Északról délnek, Rómának menet. Rubicon Font néven említik forrását, mely körül asztalok, padok, kirándulók... a szent helyen. S mit tesz Isten, ahol keresztezi az A14-es országutat, Kelet-Rubikon, Nyugat-Rubikon néven benzinkút-, vendéglő-, pihenőhely páros állítja meg az utazókat. Melyek mellett kocsitok elszágul... Át a Rubikon – száraz? – medre fölött.

Ma ennyi, semmi több. Múlván múlik.

*Sokaság, akitől nem látod a tengert.
Sátor helyett napernyő-áradat,
mely alól szintügy.*

Kis népi édös élet

Tibériusz hídjától az Augustus császár korzóján haladva némi csődületbe jutsz. Utóbb szétnézve látod, a rendőrkapitányság (persze, a qvestura) előtt történik mindez. A rendőrök csöndben, mondhatni föltűnés nélkül lezárták az utca e részét, s csak lessük, ahogy gyaloghekusok kísérnek sietősen egy jól öltözött, kezét elől bilincstartásba helyező, enyhén színes bőrű fiatalembert, majd újabb zsarukat követően még egy, majdnem bilincsben, szintén elegáns, sőt, fiatal, amice, színes, arab? Egyéb? Nem ejrópaji. Oszt rajban 5–6, még, kiket szintügy közrefog, követ sietve, lazán, latinosan, a Mediterráneum világára jellemző hányavetiséggel polgári viseletben nyomozók, zsaruk talján csapata: kis-ázsiaiak, vagy közel-keletiek, avagy éjszak-afrikaiak. Bele a szűk utcából a főuccányi sétányon átvágva a kvestúra kapuján bé, befele... Mintha a világ legtermészetesebb dolga volna.

Kinézetre... Nem gyilkosok, inkább uccalányfuttatók, cégéres félúri (álúri) gazemberek. Színesen. Ejrópaiul. Beilleszkedvén – az alvilágba.

Itt a piros, hol a gombócot játszik egy úriembernek nem mondható kinézetű alak a fürdőhelyi főuccájukon. Némi bémészködés. Három kocka, egy gombóc... 2–3 együttműködéssel. Hogy kicsalják a zsebedből a papírpénzt. Biztatják a palimadarat, ne húzódozzék, látja, ők az előbb nyertek. (Hogy aztán gyorsan visszabukták, már elfelejthetted, nem vetted észre.)

Hogy az árnyékos oldalon a rendőrségtől továbbhaladsz a Városháza terének, örült női sikoly veri föl Ó-Rimini szívének (Ariminumnak) – fő útőérének – (alvadtnak azért nem mondható) csöndjét. Veszett sikoltás állít meg, lepi be az arra balagókat. Gyilkolnak valakit? A sikoly: szaggatott. Visít, majd pillanatnyi csönd, hogy folytassa, hun abbahagyta. Majd megint. Erősödik. Gyöngül. Megint kitör!

– Hallga!

Verik? A férje? Mert csalja. Szeretője? Mert elárulta a feleségének. Szomszédja? Kilopta a postaládából a dollárutalványt. Fiú az anyját, mert nem ad néki pénzt? Szegény nőt... mennyien bántják.

A városnéző idegenek egyike sűrű-forog, közelebb húzódik az ablakhoz, honnan jöhet a velőtrázó sóhajtozás, és zsebcseregőjén matat. Keresi a rendőrség számát? Föl kell sürgősen hívni! Jöjjenek, segítsé. Agyonvernek egy nőt. Borzalom.

Taljánhon.

Ütemes jaj, jaj, jajjjj! Iiiiiii...

Az épp ott elhaladó olaszok somolyognak, nevetve legyintenek, mígnem a magyarok egyike helyre nem teszi a dolgokat:

– Ki kéne tüntetni azt a komát, aki ennyi ideig bírja!

A strapát.

Kitüntetést érdemel az a férfi, aki ennyi ideig így elszóraztat egy hölgyet!

Ekkora örömet ebben a Szent Jakab havi guta ütötte dél-előtti melegben, úgy 10 és 11 között.

– Lovagkeresztet neki...

Lóval.

Kis népi dolcse víta.

Fellininek volt milyen tapasztalatokkal nekivágni a világnak!

A Fórumtól jó kőhajintásnyira, hol Caesar bemondta az unalmast.

A Három Vértanú tere mi más lenne, az ókori Ariminum fóruma, ahol Caesar – mielőtt caesar lett volna – elvetette a sulykot: A kocka el van vetve. Ő is Itt a piros, hol a pirost látszott? Ám ő nyert. Addig, ameddig. Mert hogy katonáival átlépte a Rubicont, tilosban jár. Irány: Róma.

Túl a Rubikonon.

A Rubicon e hölgnél ez a sikoly lehet? Akkor már a kezében vagy. ...van a fél világ.

Reggeli után valamivel.

Örömlány? Hogy evvel csalogassa a házba az urakat és úrfikat? Aligha, inkább igyekszik minél hamarabb túl lenni. Nem, ha ez a dolga – hangos cégér gyanánt. Hangrögzítőről rád okádva? Zengjen belé az ucca. Könnyű talján hangulat.

Anyád zumbázik

Zumba minden nap majd' ugyanabban az időben... Fürdőhelyről fürdőhelyre.

Kinek, hogy.

Gyerek, felnőtt, fiatal... rázza, emeli, inti, keveri, hajlítja, mutat (fügét neked)... Gépzene-táncos muri a tengerparton. Nem egyszer a homokfövényen.

Fürdőhelyfüzér Rimini fölött, alatt – teszi Európa legnagyobb nyaralótelepévé. A tenger és az első szállodasor közt a végeláthatatlan homokfövény délre, északra...

– Anyád zumbázik!

Anyám, anyám. (Lelkecském igen csinos huszonvalahány évesnek tűnik...)

A fontos ember ilyenkor mi mást tenne: okostyilifonnak becézett kütyüjén matat, keres, üzen, olvas, fecseg. Üzletel. Ki, hogy. (Tán szeretni is e masinán szokott?) (Majd visíthat ő is.)

Ahelyett, hogy.

Akkor inkább zumbázna!

Nappal is zsúfolt a fürdőhelyi fő utca, de estére valóban megtelik a világ minden tájáról idecsődülő vendégáradattal a sétány, a ríva. Üzletsor végeláthatatlanul. Titeket a San Remo kávéház vár estéről estére.

– Uno grappa...

Nem érti. Nem lenne csoda, ha törkölyt, né adj Isten szőlőtörkölyt kérnék, de hogy a grappával ne boldoguljon a bárcafos...

Ámbár.

Kiderül, mit kérek, mert rámutattam az üvegre.

– Grappá – javít ki, fogja a fejét, mert rájött, mit gagyogok.

Még hogy grappa, amikor az grappá.

Olyik eset, mint amikor a mi pestink nem érti, hogy amikor (pálócként) ápankát emlegetöd, apánk lenne az. Avagy rosszabb esetben a pincér fölvilágosít, hogy szikvizük nincs, csak szódájuk.

Ja, ja. Az új nemzedék.

Haladnak, haladnak. Csak bele ne pottyanjanak.

Basta! El, basta.

Rimini

Le, nagyon. Meg.

A zumba? Való, mennyivel jobban illik Ejrópa legnagyobb fürdőtelepére, mint ha talján halászok, legények, leányok, halásznék táncát ropnák. Szőlőművesekét. Olajfaligeti murija helyett ez a.

A rappnál-reppnél jobb, nem?

Szálló kerthelyiségében, végig a parton, vendéglőben, kávézóban, cukrászdában, fővenyfordóban... elsősorban talján zene. „Világzene” csak néha. Ők még otthon érzik magukat a hazájukban. Hallani ánglus-amerikait, áfrikai beütéssel – a fiatalok kedvére, akik már készek (mert már beavatottak, bevezetettek, beugrasztottak?) e váltásra. Lüktet dallam nélkül e vad zenebona. Elvértve német nóta... hangzik az utca hosszán. Magyar?

*...végig a parton, vendéglőben, kávézóban,
cukrászdában, fővenyfordóban...
elsősorban talján zene.*

A szálló ügyeletesen rövid úton leállítja a magyar gitárost, aki a magyar utazótársaknak játszik igényes zenét. Magyar népzene, magyar nótát, világdallamot. És: halkán, nem ordítva, mint az egész tengerparton divat. Mégsem szabad. Állítsa le magát.

– Még tíz perc...

Aztán.

Zavarjuk őket.

Szerény, csöndes, szelíd, tiszta dalainkkal.

Mi ez a fülszagató vadnyugat déli ugatásához képest.

Mások vagyunk.

Másként mások, mint ők.

Őket megilleti a tisztelet.

Csak.

Ugye.

Az Ájföl szállón túl, Zsuzsinál.

Ravenna érseki gyűjteményében ókeresztény mozaikképek a falakon. Az egyiken Krisztus, vállán a keresztel, melyet jobb-jával tart, bal kezében nyitott könyv (s nem tekerics), melyen EGO / SUM / VIA // VERI / TAS AT / VITA. Valóban, ő, s nem ti.

Dante esete a világpolgársággal

Ravennában megint rácsodálkozhatok.

Mert eszedbe jut, mit olvastál legutóbb róla. Hogy az Isteni színjáték szereplői (valamennyien?) firenzei polgárok. Férfiak és nők, lányok és asszonyok, fiatalok és öregek, szépek és rútak, jók, rosszak, legjobbak, legrosszabbak... Mert hogy honnan vette volna a példát, kikről mintázta volna hőseit, ha nem azokról, akiket a legjobban ismert. Elúzva szülővárosából, Itália más városaiban élve is... abból a kistájból táplálkozik, azon közösségből merít, melynek fia, melybe született, melyhez tartozik. Függetlenül attól, kell-e nekik, szeretik-e őket, avagy mégsem.

A világirodalom legnagyobb művének az alkotója, a valaha írt legmagasabb rendű költemény... Mely összefoglalja kora tudását a világról: összegzi kora tudományának, költészettanának–széptanának, műveltségének, szokásainak és társadal-

mának, keresztény vallásának szinte minden vonatkozását (olvasod a megfelelő helyeken). Mely mű születése pillanatában: világirodalom. Emelkedett, magas, legmagasabb, csúcs a csúcson, szinte költészet a költészetért?...

Hógyisne. Amikor... nem a korszak elitjének a nyelvén írta, hanem a köznépen. Nem a tudósok, műköltők, oskolázott polgárok és földbirtokosok, papok és tanárok s más urak nyelvén, nem deákul, hanem a nép nyelvén, olaszul. Így emelkedvén fölül. Lemerülve a mélybe. Ismerte-é valaki jobban nála az olasz világot? Boccaccio, ki utána járt, ha...

S hozzá hasonlóan: nem a legjellegzetesebben orosz-é... Tolsztoj, Dosztojevszkij? Spanyol Cervantes. Ánglus Shakespeare. Német... Goethe. Francúz Villon... Avagy észak-amerikai Steinbeck, Dos Passos, Hemingway, Whitmann. Latin-amerikai pl. Márquez, Kolumbiából...

Mély-ez, mély-az. Mélyolasz, mélyorosz, mélyspanyol, mélynémet, mélyfrancia... Mélyamerikai minden valamirevaló jenki (mély-latin... a dél-amerikai) író. Ha erősen akarunk – bosszantva némelyeket – fogalmazni. Ráadásul... épp ellenkező példa ő, és minden hozzá hasonló rangú költője, írója a világirodalomnak: hogy teljességgel idegen tőle a politika-mentesség. A semlegesség. Épp hogy... ahol lehet, elveri (Dante) a port... azokon, akikhez semmi köze, akik ellene tettek. Akik... betartottak neki. Aki a közéletben állást mert foglalni. (Ha tévedett, ha nem.) (Hogy mely... párt oldalára állt.)

S hogy ne az újjából szopja... történeteit, ne spekulációinak termékei legyenek szereplői... Ezért nem satnyák, életerősek.

Mindörökre?

(Újra el kell olvasnod...)

Hablaty – kitalált nyelv, kitalált történet, kitalált hősök – helyett. Ha a pokolról, ha a tisztítóútról, ha a mennyről van szó. Kit hová taszított, emelt... a tette.

Ha bejáród – bejáratod – is közben hőseiddel a világot. Akár Shakespeare Vilmos – avagy Homérosz – módjára. (Homérosznál mélyebben (ó-)görög – s egyben világ/járó/ polgár...)

Ejrópa, Evrópa, Európa, Jurop...

A tenger után megint otthon, a Balatonnál. Forró homok helyett (melyre rálépni sem lehet) parti pázsit; agyvízforraló napsütéstől mentes, árnyat adó fák; előtte a Tó, fürdőzőkkel, vitorlázókkal, gyönyörű túlparttal... A napernyőrengeteg alól csak a szomszéd bütykét, hangos ricsaját, vándorárusok erőszakosságát kínáló világfürdőhely helyett.

Milyen jó itt. Így.

Szabad? Lehet? Meddig...

Már itthon a tv-ben az a hír terít le, hogy Riminiben a tengerparton négy afrikai – rövidesen kiderül, egyenesen néger ifjú – „menekült” rátámadt egy fiatal lengyel párra: a férfit félholtra verték, a nőn az egész banda (állat módra) végigment, s mindkettőt kifosztotta.

Jó, hogy már nem vagyunk ott!

Nagyon nem tetszett a sok bevándorló. Ez a (brüsszeli) nóta vége.

Ott, ahol esténként mi is andalogtunk...

És akkor: álmodozzál (tovább) a Magyar Tenger partján.

Tedd, míg teheted.

Míg Ejrópa (?) a nyakadra nem teszi a kést...

Ez nem Európa. Ez.

BAÁN TIBOR

Árkádia (II.)

Lépések, feljegyzések, álmok, ábrándok

A KOMOR VALÓSÁG nem látszik innen. Belső földünk teremtői vagyunk. Hidd el, nem csak én teremtem azt, hanem Te is. Ide egy szelíd lankát kívánsz, oda pedig egy vadgalambokat hívogató ágat, a távoli kékségbe pedig egy sziklacsúcsot. Amoda egy ösvényt, hogy vezessen minket az idő időtlen erdejébe, ahol a lombsusogás levetkőzteti és felöltözteti a vágyat. Zöld lombsusogásba öltözve járunk, mint akik Ádámot és Évát keresik.

A KERESÉS boldogságában lehetőségek, utak, ösvények, mintha visszaforgathatnánk az időt, visszafiatalíthatnánk a világot. Mintha egy régi, gyerekkori cukorkaboltban megvehetnénk a boldogságot. Vajon az ábrándok, a költők és írók vágyvilága mögött nem tapintható-e, a reális valóság meghaladásának mámore. Vajon a mámorenál van-e boldogabb állapot?

A MÁMOR, amelyhez nem kell bor, s ha kell csak pár korty a régi szüretek arany idejéből, pár korty, mely elcsendesíti a lélek viharait. „Badacsonyi szőlőhegyen két szál vessző...” Időtlenül s feledhetetlenül ez a két szál vessző erősebb az elmúlásnál.

S HA ELÉGNEK A KÖLTŐK SZAVAI, lobog az alexandriai könyvtár, a költészet halhatatlan, mert mámore, az Istenség titkait hirdető lélek álma a létezés ünneperől.

AZ ELMÚLÁS MONDATAI a halhatatlan és örök remény eljegyzettjei. S aki ezt érzi a lelkében, az boldog, az szerette van, azt elborítják a mámore borágai, mert benne és belőle növekednek. És ezt a mámoret a lélek adja a másiknak, az álmodó

és olvastag aranypillantás küldi, akkor is, ha falak omlanak, ha az elmúlás drámája zajlik a színpadon és a valóságban is.

CSIPKERÓZSIKA VAGY s én felébresztlek álmaidból. Minden születés felébreszt egy lelket s elküld a valóságba, mely idegen szokásaival és törvényeivel, nehezen felsorolható hierarchiával, palotáival és kertjeivel, viskóival és óljaival alkot valamiféle birodalmat.

AZ IDŐ BIRODALMAI A TÉRBEN nyújtózkodnak, mint egy test, egy szép test, egy öreg test. Ki látja meg a fiatal anyaszerepet, gyerekszerepet, kamaszszerpet kínáló drámában a búcsúaszt. Ki látja meg a ráncatlan szépség mögött a ráncainkat. Azt az időhálót, mellyel kifogjuk a végtelen halat. Fényes pikkelyein megcsúszik a holdfény. És a halszem titkos belsejébe repülve megszűnik az idő.

EXTÁZIS árad szét tagjaimban, ahogy összekötöm a ma ösvényét a tegnap ösvényével. Ajkamra veszem neved, s ez a szó átjár, mintha erőt adna, pont úgy, mint hajdan a lovagkorban, erőt adna a bajvívásban, amit azért vívok az elmúlással, hogy haladékat kapjak. Időálmot. Egy virágoskertet, melyet csuklód érverésében tapintok.

MIKÖZBEN ÁGYÚSZÓ HALLATSZIK, leomlanak a gyémánthegek s a történelem fűrészfogú kísértetei elmásznak a földből, de én a mi titkos kertünkben sétálva megengedem magamnak, hogy átnézzek a valóságon, mint valami áttetsző üvegen, amelyet épp besatíroz az eső.

Boldogság felé – Berki Viola festménye

MEGENGEDEM MAGAMNAK, hogy pillantásod italától részegülve boldog legyek, mint aki megtalálta a szót. Azt, amely erősebb a pusztulás érveinél. A költészet két nagy szava szerelem és halál.

A KÖLTÉSZET MINT SZÓKÓKÚT égig lövelli a csillagokat. A felfelé áradó, ujjongó erő még nem tudja, hogy nemsokára, ha felér a csúcsra, a szív zenitjére, amely szemed csillagától fényesedik, ha felér oda, ahol az istenek és az istennők laknak, s túl van az ok és okozat logikáján, ha felér a halhatatlan csendbe, ahol a teljes összeolvadásban egyesülnek az évszakok, máris lefelé hullik az elmúlásba.

EZ A FELÍVELŐ EXTÁZIS és a lehanyatló múlt a mámor súlyától ájult búcsúzás, élet és halál drámája. Szent és meztelen dráma. Indulás és megérkezés. Hajnali harangszó. Esti harangszó. Búcsúztató.

A NÉZŐKÖZÖNSÉG a zsöllyékben ülve mindig ugyanazt a biológiaiából szótt, de odaadó szerelemmé lelkesített drámát figyeli, amely a küzdelem és önátadás olvadó ünnepe. Ha gyerek vagy én a felnőtt. Meséket írok neked, hogy kibírd és elviseld a mennyország hiányát. Azt a helyet, mely túl van az idő zsarnokságán. Közel van a boldog állapothoz, amelyet a szótárak mélységeit kutató költők keresnek romantikus pillanataikban, mikor fellázadnak a realizmus poros útjain, a fantáziaszegény vitákon, a lapított butaság bárgyú érvein, s vágnak a libegő pillangók táncára.

ÉS VONATRA ÜLNEK, hogy megkeressék Árkádiát.

ÁRKÁDIA BENNED VAN. És bennem. A Te életed és az enyém is csak pillanat Árkádia történetében, amit leírni képtelenség, mert történelme szintiszta méz. Árkádiát nem dülhatják fel a martalóc hadak. Árkádia mint egy repülő ország túl van a valóságon. Árkádia túl van az állati, emberi szörnyűségek napi borzalmain. Éhínség, ragály, bombák, az örület ezer színevel bekent hétköznapi nem ijesztgethetik, mert Tiszta Szellem. A szellemivé párolt szerelem. E szent helyre mégis csak azok juthatnak el, akik a valóságból jönnek, mint űzött, szomorú utazók, hogy megpihenjenek. Ám eljön az idő, mikor tovább kell menniük. Vissza kell térniük a könyvégető világba, a hatalom megszállottjai közé, ahol szelíd mosolyuk olyan idegen, mint szivárvány a vágóhíd felett.

HOGY JUTOTTAM IDE, miféle ösvényeken, azt nem tudom, csak azt, hogy Árkádia felé gyalogolva, álmomban pedig repülve, mintha griff szárnyakon, találkoztam Veled. Szemedben Árkádia hajnalfénye mintha alkonyfény. És az alkonyat mintha hajnal, mert a költészet valóságában a kettő egy. A körívek összetalálkoznak a végtelenségben álmódó bolygókkal, csillagokkal és a képzelet isteneivel, akik az egyetlen Isten fényébe öltözve mosolyognak a halandóra. Jó helyen jársz.

HÖLDERLIN KOPOGTAT EGY AJTÓN, s Rilke arcéle rémlik egy tükörben... A költők letéve madárszárnyaik, milyen szomorúak. Csak addig boldogok, amíg szeretnek, amíg átölelik a bolygót, mint vakmerő reményt, amely Isten álmaként keletkezett, s nem tudni, hogy a Teremtő miképp van jelen a teljesült világban.

JELEN VAN, mint a szerelmesben a szerelme. Ahogy a szőlősgazdában a szőlő, ahogy a mézben a méhek távoli zümmögése, ahogy az erdőszben az erdő. Jelen vagyunk egymásban megfoghatatlanul. És ez a jelenlét, mint az ölelés összeköti a nemzedékeket.

A MAI ÖSVÉNY úgy kanyarog, olyan ráérősen, halogatva a célbaérést, hogy közben ráérek meglesni a fák változékony zöldjét. A levegőgyártó lombok csendesen susogó műhelyét gyerekkorom óta figyelem, s nem tudok betelni a csodálkozás érzésével, amely Istenig repíti fantáziámat.

GYEREKKORI MAGÁNYOS SÉTÁIM az erdő felé most újra izgalommal töltenek el. Személyes ismerőseim voltak a fák. És menyire tud fájni egy ilyen nagy kort megélt bölcs halála, de még a csonkolása is. Szegény vértanúk, akik nem védekezhetnek.

AZ ÁRKÁDIA FELÉ SZÁLLÓ VERSEK ezt tudják. Költészeted, a szárnyait megérintő hajnali napsugár érintésétől a létezés olyan gazdagságát éli át, hogy az olvasók néha elcsodálkoznak azon, hogy fér el egyetlen szóban ezer. Egyetlen fában egy egész erdő ünnepe.

Árkádiát nem dülhatják fel a martalóc hadak. Árkádia mint egy repülő ország túl van a valóságon.

A VILÁGÍTÓBOGARAK, mint a szívből jövő szerelem nevei fényábrákat szönek az éjszaka szövetébe. A világ valaha élt szerelmesei ugyanazt a testet elbódító reményt élék át, amely megállítja az óramutatókat.

AZ ÁLLÓ IDŐ megengedi, hogy elszálljon az időfélelem, az időgyötrellem, a sajtó test elmúlásának megannyi üzenete. Halk figyelmeztetések és rémhírek is a test belsejéből most elillannak. Nincsenek. Most áll az idő, mintha emlékidőt szüretelnénk. Mintha az édes ízű érett fürtjeivel kínálnálak. A virágok most elfelejtik a hervadást, az utak belefeledkeznek a tájba, ráérősen keresik a boldogságot, amely e kerülőút által válik boldogabbá.

TÉTOVA NAP AZ ÉGEN, mint egy távoli korból érkezett látogató. Eltakarják a felhők, beburkolják a kezdetbe, mely oly messze van tőlünk, mint a mítoszok egyszemű szörnyei. Hihetetlen, hogy ez a nap ugyanaz, mint ami Zrínyinek világított, Árpádnak, Homérosznak... Egyiptomi fáraóknak, Atlantisz titokzatos lakóinak, angyaloknak és angyaloknak vélt földönkívülieknek.

A FELFOGHATATLANUL ÖSSZETETT AGYBAN a felfogott világmindenségnél fontosabb nekem a mező pipacsa, vagy az, hogy mit érzel? Érzéseid belső tengerén hajóznak most érzéseim és gondolataim. Mégis elégedetlen vagyok. Madár, akinek nincs szárnya, tudat, mely korlátozott, szív, mely megijed érzéseitől... De ki mondta, hogy fel kell fognom, át kell ölelnem a létezést, amely nálam millió és milliárd évvel öregebb. Ki mondta, hogy szavakat kell keresnem arra, amit nem értek, hogy lámpást kell gyújtanom a sötétben. Mért nem jó nekem üldögetni itt Veled, aki lélegzetteddel bátorítasz.

PETRŐCZI ÉVA

Kehidai kanyarok

Nyári minimálnapló (részlet)

2017. július 19.

A reggelit követően Kehida fő nevezetességét, az itteni Deák-kúriát néztük meg, ahol minden idők egyik legbeszédesebb tárlatát láthattuk, a „haza bölcsé”-ről, a szokásos közhelyek nélkül, középpontban az öt dajkáló, majd büszkén ünneplő Zala vármegye és a neves történelemfundáló politikus kapcsolatával. A történelem mellett számtalan magánrelikvia is szerepelt, például Deák homeopátiás gyógyszereinek fiolái, az általa faragott fapapucs, körte-, almafigurák, amelyek elkészítése közben ki tudta kapcsolni magát az országos gondokból. S az egyik szobában ott áll az a borvörös, füles bársonyfotel, amelyben élete utolsó napjait töltötte, súlyos asztmával küszködve, megharcolva minden korty levegőért. A tárlaton számtalan bizonyítékát láthatják a látogatók Deák Ferenc és a Vörösmarty család testvéri barátságának is. Ha rajtam múlna, minden iskolást elhoznék ide, felsősöket és középiskolásokat, egy interaktív kunsztok és technikai kütyük nélkül is meggyőző és lelket-értelmet megérintő barangolásra. Egyedül azt hiányoltam, hogy sem képeslapok, sem ismeretterjesztő kötetek nem készült a kúriáról. Szép, és a YouTube-on közkinccsé tett film azonban igen. Nagy öröm viszont, hogy fényképezni ingyen és bérmentve lehet, azoknak is, akik nem írnak a látottakról.

...a városias utcák forró estéje után
megkönnyebbülés volt visszatérni
a virágillatú, hűs nyugalomba.

Nagyszerű zalai barangolások egészítik ki tehát itt mindazt a jót, nyugalmat és szeretetteljes bánásmódot, amelyben a Kehida Termál Hotel és a hozzá csatlakozó vendégházak lakóinak része van. A kúriát övező, maradványaiban is szépséges kert fenyőfáinak illata pedig felejthetetlen.

Este még egy komoly felfedezést tettünk: tisztelet-becsület Hévíz megérdemelt világhírének; sokakkal együtt az én börtönviselt, csaknem hat évig politikai fogoly apám is itt nyert enyhülést, néhány, viszonylag még kevés ízületi fájdalommal eltöltött esztendő. De bihari férjem és baranyai származású jómagam távol születtként bár, de az otthonosság örömeivel köszöntöttük a Kehida útjelzőt, amikor egy rövid hévízi látogatás után hazatérhettünk. Hiába, egy „világfürdőben”, így ott is, bármely híres település „vétlen bűneként”, minden üzlet a korzón, bolt bolt, vendéglő vendéglő, cukrászda cukrászda hátán, s a városias utcák forró estéje után megkönnyebbülés volt visszatérni a virágillatú, hűs nyugalomba. Ennek ellenére nagyon szép volt a Hévízen töltött egy óra,

régi-régi barátnőnkkel, Violáné Bakonyi Ibolyával, a csurgói „refi” (Csokonai somogyi oskolája) könyvtára értékes anyagának gondozójával, aki katolikus létere négy felnőtt csemetéje mellett ötödik gyermekeként szereti ezt a protestáns kulturális végvárat. Ez az intézmény számomra Csokonain kívül azért is kedves, mert egyik apai dédapám, dr. Vida Károly, aki Ady egyik kedves városában, Zilahon született, volt itt évtizedekig nagyon apaszívű igazgatója. Természetesen, nem Mihály poéta tanár úr idejében, hanem két emberöltővel később, az 1880-as évektől 1917-ben bekövetkezett haláláig. Ibolyával küldtem a könyvtárnak egy példányt már emlegetett *Pápai Páriz* apa-fiú könyvemből. E könyv előszavában – részben hálából a Viola-házaspár sok könyvtárosi segítségéért, részben pedig dédapám tanári életmodelljének tudatos követése miatt – Csurgóról is több helyütt megemlékezem.

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Gera Katalin, Lukács János,

Németh István, Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2017. október

Sokszorosítás sorszáma: 10/2017.

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

EMBEREK – Ország László elektrográfija

*Az októberi szám megjelenése – egyéb forrás híján –
néhány szerzőnk nagylelkű adományának köszönhető.*

*Tizenöt éves
a Búvópatak*